

Masterthesis

Smeerolie en stuurmanskunst

De rol van loyaliteit bij
samenwerking tussen ouders
en pleegouders bij pleegzorg
in de familie

Master Contextuele Benadering

Uitstroomprofiel:	Hulpverlening
Cohort:	2018-2020
Naam student:	Mariël Borger-Keesman
Begeleider:	Dr. D. van de Koot-Dees
Datum:	Augustus 2020

Summary

Recent studies have shown the importance of collaboration between parents and foster parents in improving stability of foster care placement. With placement within the family being an important, protective factor against breakdown (Konijn et al., 2019). The aim of this study is to gain insight into the importance of loyalty in the cooperation between parents and foster parents during kinship placement and the ways a caseworker (from the foster care organization) could support this collaboration. The central question of this study is: ‘What is the role of loyalty in the cooperation between parents and foster parents in kinship foster care placement, and in what ways could this knowledge reinforce the support during kinship placements?’. Six factors of cooperation have been formulated with the use of interviews with parents and foster parents ($N = 8$): awareness of the common history, shared parenting, open communication, perseverance, family bonds and support from a foster care organization. The collaboration between parents and foster parents is almost self-explanatory supported by the loyalty between them, but will need professional support when difficulties occur. Literature shows that foster parents are dedicated and involved with family placements, but also the risks that lie in the change of roles and responsibilities. Support from a foster care organization is necessary in this collaboration. Experts emphasize on the increase of knowledge about changes in the family and the balance between give and receive within the concerned parties. It’s equally important to leave room for both parents to steer away from loyalty conflicts. A mandate to the caseworker at the very beginning of the support and investing in a trusting relationship proves to be essential.

Keywords:

foster parents, birth parents, kinship foster care, loyalty, balance of give and receive.

Samenvatting

Uit recent onderzoek is bekend dat samenwerking tussen ouders en pleegouders belangrijk is voor de stabiliteit van een pleegzorgplaatsing. Tevens is opvang binnen de familie een belangrijke beschermende factor tegen breakdown (Konijn et al., 2019). Dit onderzoek beoogt inzicht te krijgen in de rol die loyaliteit speelt bij samenwerking tussen ouders en pleegouders bij familieplaatsingen en hoe pleegzorgbegeleiding deze samenwerking kan ondersteunen. De centrale vraag is: ‘Welke rol speelt loyaliteit in de samenwerking tussen ouders en pleegouders bij familieplaatsingen en op welke manier kan deze kennis bijdragen de begeleiding van samenwerking bij familieplaatsingen te verbeteren?’

Uit interviews met ouders en pleegouders ($N = 8$) zijn de volgende zes werkzame factoren voor samenwerking geformuleerd: besef van de gezamenlijke geschiedenis, gedeeld opvoederschap, open communicatie, doorzettingsvermogen, familieverbondenheid en ondersteuning van de pleegzorgorganisatie. De loyaliteit tussen ouders en pleegouders ondersteunt bijna vanzelfsprekend de samenwerking maar vraagt wanneer er moeilijkheden zijn deskundige begeleiding. Uit de literatuur komt naar voren dat er sprake is van toegewijde en betrokken pleegouders bij familieplaatsing maar tevens dat er door de verandering in rollen en verantwoordelijkheden ook risico's zijn. Ondersteuning van pleegzorgbegeleiding is noodzakelijk bij de samenwerking. Volgens deskundigen is het van belang de kennis bij betrokkenen te vergroten over de verschuivingen in de familie en de balans van geven en ontvangen. Het is daarnaast belangrijk ruimte te geven aan beide ouders om loyaliteitsproblemen te voorkomen. Mandaat voor de pleegzorgbegeleiding bij de start van de begeleiding en investeren in een vertrouwensrelatie is hierbij essentieel.

Kernwoorden:

pleegouders, biologische ouders, familiepleegzorg, loyaliteit, balans van geven en ontvangen.

Voorwoord

“Nou ja, misschien gewoon een stelling: netwerkpleegzorg kan niet goed gaan... Het is een beetje zwartwit geformuleerd, maar er zijn zoveel ingrediënten waarop iets mis kan gaan. Hè, je geeft zelf al aan, je bent ouder en je bent kind en er zitten allemaal (...) familierelaties tussen. Er zitten allemaal ingrediënten waarom dit een explosief mengsel is, dus de aanname het loopt wel goed... toets die wel vijf keer!” (4:116).

Deze quote van een vader geeft treffend het spanningsveld bij familiepleegzorg weer en daarmee mijn nieuwsgierigheid naar dit onderwerp. In mijn werk als pleegzorgbegeleider word ik geïntrigeerd door de kracht die er binnen families bestaat, maar ook door de complexiteit die speelt bij familieplaatsingen. Ik ben voor mijn onderzoek op zoek gegaan naar handvatten om hier passend mee om te gaan zodat kinderen kunnen profiteren van plaatsing in de familie.

De woorden smeerolie en stuurmanskunst, genoemd in de gesprekken die ik voerde, illustreren treffend de uitkomsten van het onderzoek. Loyaliteit kan smeerolie voor de samenwerking zijn maar vraagt ook stuurmanskunst van ouders en pleegouders. Het typeert tevens de rol van pleegzorgbegeleiding die smeerolie kan zijn voor de samenwerking, waardoor zaken waar nodig weer vlot getrokken kunnen worden. Maar daarnaast vraagt begeleiding van de samenwerking stuurmanskunst om het doel voor ogen te houden en alle belangrijke betrokkenen aan boord te houden in het belang van de kinderen.

Het onderzoek heeft me verreikt. Ik heb veel geleerd en me daarin gedragen gevoeld door de mensen om me heen. Allereerst dank aan de ouders en pleegouders die me op een bijzondere manier een inkijkje in hun leven hebben gegeven. En ook aan dr. Danielle van de Koot die er door haar scherpe, opbouwende feedback en inspirerende gesprekken voor heeft gezorgd dat ik steeds weer een stap verder kwam in het proces. Ook wil ik mijn studiemaatje Anneroos bedanken voor de afgelopen jaren. Onze samenwerking heeft me verder gebracht dan ik had kunnen bedenken en heeft het studeren vooral heel leuk gemaakt.

Dank aan mijn zussen, ouders en grootouders die me hebben gemaakt tot wie ik ben. Ik ben er trots op dat ik op de schouders van deze bijzondere mensen mag staan. Dank voor het engelengeduld van mijn kinderen met hun studerende moeder. En dank aan Gert Jan die me de ruimte geeft mezelf te ontwikkelen en altijd het vertrouwen heeft dat het goed komt. Jullie steun en motivatie was de smeerolie voor dit proces.

Inhoudsopgave

Summary	1
Samenvatting	2
Voorwoord	3
Inhoudsopgave	4
1. Inleiding	7
1.1 Aanleiding	7
1.2 Probleemstelling	8
1.3 Vraagstelling	9
1.4 Doelstelling	9
1.5 Persoonlijke professionalisering	9
2. Methoden van onderzoek	10
2.1 Kwalitatief onderzoek	10
2.2 Methoden van onderzoek per deelvraag	10
2.2.1 Deelvraag 1	10
2.2.2 Deelvraag 2	10
2.2.3 Deelvraag 3	11
2.2.4 Deelvraag 4	11
2.3 Validiteit	11
2.4 Betrouwbaarheid	12
2.5 Werving van respondenten	12
2.5.1 Werving voor interviews met ouders en pleegouders	12
2.5.2 Werving voor expertinterviews	12
2.6 Verloop van het onderzoek	13
3. Samenwerking tussen ouders en pleegouders	14
3.1 Inleiding	14
3.2 Samenwerking binnen pleegzorg	14
3.3 Gunstige effecten van pleegzorg in de familie	14
3.4 Mogelijk ongunstige effecten van pleegzorg in de familie	15
3.5 Als samenwerking niet lukt	16
3.6 Conclusie	16
4. Loyaliteit binnen pleegzorgplaatsingen	17
4.1 Inleiding	17

4.2 Begrip loyaliteit	17
4.3 Loyaliteit binnen pleegzorgplaatsingen	17
4.4 Loyaliteit bij familieplaatsingen	18
4.5 Conclusie	19
5. De pleegzorgbegeleiding bij familieplaatsingen	20
5.1 Inleiding.....	20
5.2 Pleegzorgbegeleiding bij familieplaatsingen	20
5.3 Conclusie	21
6. Werkzame factoren voor samenwerking bij familieplaatsingen	22
6.1 Inleiding.....	22
6.2 Kennis van de gezamenlijke geschiedenis.....	22
6.2.1 Contact kind en pleegouder voor de plaatsing	22
6.2.2 Bereidheid van pleegouders	22
6.2.3 Weerstand van ouders	23
6.2.4 Emotioneel proces van ouders en pleegouders	23
6.3 Gedeeld opvoederschap	23
6.3.1 Contactmomenten kind en ouders.....	23
6.3.2 Delen van onzekerheden en successen	24
6.3.3 Steun van andere familieleden	24
6.3.4 Samen de focus op het belang van het kind	24
6.4 Open communicatie	24
6.4.1 Frequent en laagdrempelig afstemmen	24
6.4.2 Reflecteren	25
6.4.3 Afstemmen pleegzorgbegeleiding	25
6.5 Doorzettingsvermogen.....	25
6.5.1 Verdragen van het verlies	25
6.5.2 Geduld.....	26
6.6 Familieverbondenheid	26
6.6.1 Loyaliteit tussen kind, ouder en pleegouder	26
6.6.2 Rolverandering van ouders en pleegouders	26
6.6.3 Ruimte voor andere (klein) kinderen	27
6.7 Ondersteuning van de pleegzorgorganisatie	27
6.7.1 Invoegen in de bestaande situatie.....	27

6.7.2 Samenwerking ouder/pleegouder/pleegzorgbegeleiding	27
6.7.3 Stabiliteit in contactpersonen	28
6.8 Conclusie	28
7. Rol van loyaliteit bij de samenwerking.....	29
7.1 Inleiding.....	29
7.2 De rol van loyaliteit	29
7.2.1 Verschuivingen binnen de familiebetrekkingen	29
7.2.2 Ruimte voor beide ouders	30
7.3 Rol van pleegzorgbegeleiding bij het ondersteunen van de samenwerking.....	30
7.4 Veiligheid	30
7.5 Conclusie	31
8. Conclusie en discussie.....	32
8.1 Inleiding.....	32
8.2 Conclusie	32
8.2.1 Rol van loyaliteit.....	32
8.2.2 Werkzame factoren bij samenwerking.....	33
8.2.3 Rol van pleegzorgbegeleiding.....	33
8.3 Discussie en aanbevelingen	34
8.3.1 Beperkingen van het onderzoek.....	34
8.3.2 Relevantie van het onderzoek	35
8.3.3 Aanbevelingen voor de praktijk.....	35
8.3.4 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek	36
Literatuur	37
Bijlagen	42
Bijlage 1.....	42
Bijlage 2.....	43
Bijlage 3.....	44
Bijlage 4.....	49
Bijlage 5.....	51
Bijlage 6.....	52

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

In het Internationale Verdrag voor de Rechten van het Kind staat dat de eerste verantwoordelijkheid voor de opvoeding en ontwikkeling van een kind bij de ouders ligt en een kind recht heeft om bij hen op te groeien. Pas in het uiterste geval mag een kind van zijn ouders gescheiden worden (overheid, 2002). Opvang binnen een gezinsverband heeft in dit geval de voorkeur in het belang van de ontwikkeling van een kind (De Baat, 2015). Daarom wordt in 2018 de helft van de kinderen die niet thuis kan opgroeien opgevangen in een pleeggezin. Het gaat in Nederland om bijna 21000 jeugdigen (Jeugdzorg Nederland, 2019).

In de praktijk blijkt dat pleegzorg ingrijpend en complex is en de relationele verhouding tussen ouders, kind en betrokken familie ingewikkeld (De Baat, 2015). Pleegkinderen moeten zich immers verhouden tot hun ouders met wie ze existentieel verbonden zijn en de pleegouders die loyaliteit verwerven zodra ze de zorg op zich nemen (Choy & Schulze, 2009). Kinderen binnen pleegzorg lopen bovenop alle opgelopen trauma's als verwaarlozing, mishandeling en uithuisplaatsing het risico opnieuw blootgesteld te worden aan een bron van stress en onbehagen wanneer ze worden geconfronteerd met een slechte relatie tussen ouders en pleegouders. Dit kan loyaliteitsproblemen veroorzaken (Baker, Mehta, & Chong, 2013). Niet goed verlopen samenwerking tussen ouders en pleegouders is een van de belangrijkste factoren voor het ongewenst afbreken van een pleegzorgplaatsing, ook wel breakdown genoemd (Nijssen, Damen, Goessens, & Pijnenburg, 2014). Voor het verbeteren van de samenwerking met ouders en het slagen van zogenaamd 'co-opvoederschap' is het belangrijk een pleegfamilie te hebben die open staat voor de ouders van de kinderen, hen welkom en gastvrij tegemoet treedt en een inclusieve houding heeft naar de ouders (Hedin, 2015). Zoals Boszormenyi-Nagy in de contextuele benadering benadrukt, is de sterkste band in een menselijk leven tenslotte de onverbreeklijke band tussen ouder en kind (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 1994). Wanneer pleegouders in staat zijn de ouders een plek te geven in het leven van hun kind, is aan een basisvoorwaarde voor slagen van de plaatsing voldaan (Van Mulligen, 2004).

Opvang van een kind binnen de familie is een belangrijke beschermende factor tegen breakdown. Er is dan sprake van grotere continuïteit en meer contact tussen het kind en zijn ouders (Konijn et al., 2019). Kinderen hebben daarnaast meer contact met hun broers en zussen en andere familieleden, met name wanneer de band tussen pleegouders en ouders goed is (Chateaufneuf, Turcotte, & Drapeau, 2018). Pleegouders worden daarom in Nederland in eerste instantie binnen het netwerk gezocht, waardoor in 45% van de plaatsingen het kind bij familie of bekenden woont (Pleegzorg Nederland, 2018).

De loyaliteit binnen familierelaties is volgens Nagy een zeer krachtig gegeven. Binnen families ziet hij dat er vaak fundamentele hulpbronnen aanwezig zijn waardoor men tegen problemen opgewassen is en in staat is om tekortkomingen en onrecht het hoofd te bieden. Deze loyaliteit en van daaruit relationele aansprakelijkheid kan volgens Nagy een sterke

hefboom voor verandering zijn (Boszormenyi-Nagy, 2013). Naast de positieve kanten van opvang binnen familie zijn er echter ook aandachtspunten. De relatie tussen ouders en pleegouders kan verstoord zijn door de geschiedenis in de familie en het effect daarvan op de familieband (Kiraly & Humphreys, 2013). Nagy stelt dat wanneer het vertrouwen binnen families is verminderd, de goede bedoeling om zorg te geven en ontvangen niet meer wordt gezien (Boszormenyi-Nagy, 2013). Plaatsing binnen een familie vraagt mede hierdoor inzet van betrokken hulpverleners en pleegouders om ouderbetrokkenheid te faciliteren en een klimaat te bewerkstelligen waarin ouders, pleegouders en de kinderen tot hun recht kunnen komen (Poirier & Simard, 2006). Recent onderzoek naar breakdown geeft aan dat in 54% van de breakdowns sprake is van een plaatsing in een bestandsgezin. Dit zou betekenen dat in de overige situaties sprake is van een netwerkplaatsing, al moeten de cijfers met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd. Er zijn echter geen cijfers bekend specifiek over breakdown bij plaatsing in de familie (Nijssen et al. 2014). Amerikaans onderzoek laat zien dat opvang binnen de familie weliswaar risico's op loyaliteitsproblemen verkleint, maar dat betrokkenen ook zullen profiteren van contextuele begeleiding bij de ouder-kind relatie. Begeleiders binnen pleegzorg hebben handvatten nodig om herstel van vertrouwen tussen kinderen, ouders en de familie te bewerkstelligen (Wilson, Glebova, Davis & Seshadri, 2017). Wanneer er opnieuw bronnen van zorg, liefde en verbinding kunnen worden aangeboord, kan een systeem herstellen en verandering bewerkstelligen (Boszormenyi-Nagy, 2013).

1.2 Probleemstelling

Pleegzorgplaatsing binnen de familie biedt door de sterke onderlinge verbinding en positieve kracht die daar vanuit kan gaan kansen voor een kind. Deze vorm van pleegzorg brengt echter door de mogelijk verstoorde relatie in de familie ook aandachtspunten voor de pleegzorgbegeleiding met zich mee. Er is onvoldoende inzicht in de rol die loyaliteit speelt binnen familieplaatsingen terwijl dit mogelijk wel handvatten kan bieden voor begeleiding om positieve samenwerking tussen ouders en pleegouders te faciliteren.

1.3 Vraagstelling

Hoofdvraag	
Welke rol speelt loyaliteit in de samenwerking tussen ouders en pleegouders bij familieplaatsingen en op welke manier kan deze kennis bijdragen de begeleiding van samenwerking bij familieplaatsingen te verbeteren?	
Deelvragen	
1	Wat is uit eerder onderzoek bekend over het belang van samenwerking tussen ouders en pleegouders en welke rol kan pleegzorgbegeleiding hierbij spelen?
2	Wat zegt de contextuele literatuur over loyaliteit binnen families en de rol die loyaliteit speelt in de samenwerking tussen ouders en pleegouders bij familieplaatsingen?
3	Wat ervaren ouders en pleegouders binnen familieplaatsingen als werkzame factoren in de samenwerking?
4	Welke rol speelt loyaliteit volgens deskundigen bij positieve samenwerking binnen familieplaatsingen en hoe kan pleegzorgbegeleiding hier op afstemmen?

Tabel 1: Hoofdvraag en deelvragen

1.4 Doelstelling

Dit onderzoek beoogt inzicht te krijgen in de rol die loyaliteit speelt bij samenwerking tussen ouders en pleegouders bij familieplaatsingen en welke inzichten over loyaliteit er kunnen bijdragen aan het begeleiden van deze samenwerking door pleegzorgbegeleiding zodat kinderen optimaal kunnen profiteren van de positieve kant van opgroeien in de familie.

1.5 Persoonlijke professionalisering

Vanuit mijn rol als pleegzorgbegeleider kom ik dagelijks in contact met kinderen die niet bij hun ouders opgroeien. Veel van de kinderen die ik begeleid worden opgevangen binnen de familie. Ik word regelmatig getroffen door het verlies dat hoort bij het feit dat een kind niet opgroeit bij zijn ouders, maar ook door de kracht die er aanwezig is binnen familiesystemen. Vanuit het contextuele gedachtegoed wordt de verbinding tussen kinderen en hun ouders beschreven en de loyaliteit die daar een rol speelt, maar wordt ook de nadruk gelegd op de hulpbronnen die er aanwezig zijn binnen families. Aangezien er in eerste instantie wordt gezocht naar opvang binnen het netwerk van de kinderen, is het belangrijk kennis te vergaren over de dynamiek binnen families om daar pleegouders, ouders en begeleiding beter in toe te rusten zodat de samenwerking verbetert.

2. Methoden van onderzoek

2.1 Kwalitatief onderzoek

Door middel van kwalitatief onderzoek is een antwoord geformuleerd op de centrale vraag door literatuuronderzoek en data te verzamelen (Boeije & Blijenbergh, 2019). Bij kwalitatief onderzoek wordt door waarnemingen te doen onderzocht wat er zich in de werkelijkheid van een bepaalde groep afspeelt (Baarda et al., 2018). De analyse is gemaakt door de verzamelde gegevens met elkaar te vergelijken en naast bestaande literatuur te leggen. De manier waarop het onderzoek is gedaan zal in dit hoofdstuk worden beschreven zodat kan worden gecontroleerd hoe er tot de conclusies is gekomen (Jungslager & Maljaars, 2018).

2.2 Methoden van onderzoek per deelvraag

2.2.1 Deelvraag 1

Door middel van literatuurstudie wordt het theoretisch kader van het onderzoek gevormd (Baarda et al., 2013). Op deze manier wordt het mogelijk te duiden hoe bevindingen uit het onderzoek zich verhouden tot onderzoek dat eerder is gedaan (Saunders, Lewis, & Thornhill, 2015). In bestaande literatuur wordt een beeld gegeven van ideeën die ten grondslag liggen aan het onderwerp zodat deze *sensitizing concepts* richting kunnen geven aan de analyse van de onderzoeksgegevens. De volgende databanken zijn geraadpleegd: Google Scholar, Springer Link, Narcis, Academic Search, Nederlands Jeugdinstituut. Er is gebruik gemaakt van Nederlandse en internationale literatuur. De volgende zoektermen zijn gebruikt: pleegouders (foster parents), biologische ouders (birth parents), pleegzorg in de familie (kinship fostercare), gezamenlijk opvoeden (co-parenting), pleegkind/pleegkinderen (foster child/foster children), loyaliteit (loyalty).

2.2.2 Deelvraag 2

Door het bestuderen van relevante bestaande literatuur van de contextuele benadering en eerder onderzoek, is een beeld gevormd van de relevante begrippen vanuit het contextuele gedachtengoed zodat een breder theoretisch kader van het onderzoek is ontstaan (Baarda et al., 2013). Door deze literatuurstudie is een antwoord geformuleerd op de tweede deelvraag. De volgende databanken zijn geraadpleegd: Google Scholar, Springer Link, Narcis, Academic Search, ICB bibliografie van Nagy. De volgende zoektermen zijn gebruikt: contextuele benadering (contextual approach), loyaliteit (loyalty), balans van geven en ontvangen (balance of give and receive), relationele ethiek (relational ethics), dialoog (dialogue).

2.2.3 Deelvraag 3

Er zijn 8 half gestructureerde interviews gehouden met ouders en pleegouders binnen een familieplaatsing om zicht te krijgen op de werkzame factoren van hun samenwerking. Er is een interviewleidraad opgesteld waar visuele elementen aan toegevoegd zijn (zie bijlage 3). Er is gekozen voor half gestructureerde interviews zodat de onderwerpen en de belangrijkste vragen vastliggen, maar er wel ruimte is om door te vragen op de antwoorden die gegeven worden (Baarda et al., 2013). De interviews zijn getranscribeerd en van daaruit zijn de interviews geanalyseerd door te coderen. In eerste instantie zijn de interviews open gecodeerd. Aan de hand van deze uitkomsten is overgegaan tot axiaal coderen waardoor de omvang van de gegevens is gereduceerd en er meer structuur is ontstaan. Voor de codering is gebruik gemaakt van het programma ATLAS.ti wat heeft ondersteund bij het structureren van de gegevens en zo verbanden te kunnen leggen (Boeije & Bleijenbergh, 2019). Door het cyclische proces van analyseren, vergelijken met de literatuur en overleg met de onderzoekbegeleiding zijn de labels en sublabels uiteindelijk voldoende aangescherpt om een passend kader te vormen voor het vervolg van het onderzoek. Aan de hand van de kernlabels en sublabels zijn vijf werkzame elementen van samenwerking geformuleerd.

2.2.4 Deelvraag 4

Om zicht te krijgen op de rol die loyaliteit kan spelen bij het ondersteunen van positieve samenwerking binnen familieplaatsingen, zijn half gestructureerde interviews gehouden met twee experts op het gebied van de contextuele benadering met kennis van pleegzorg. De uitkomsten van de analyse van de interviews is voorgelegd aan de contextuele experts waarna hen een reactie op de uitkomsten is gevraagd. Door middel van het houden van een half gestructureerd interview is er een specialistische blik geworpen op de resultaten uit de interviews met ouders en pleegouders. Door te kiezen voor een half gestructureerd interview is er ruimte om door te vragen maar liggen de hoofd- en deelvragen van tevoren vast. Op deze manier zijn de belangrijke onderwerpen aan bod gekomen en was er ruimte voor de onderzoeker om waar nodig door te vragen (Baarda et al., 2013). Door alle verkregen data te toetsen aan de literatuur is de conclusie van het onderzoek geformuleerd en bediscussieerd (Baarda et al., 2018).

2.3 Validiteit

Door gebruik te maken van verschillende databronnen en verschillende manieren van dataverzameling is de validiteit van het onderzoek verhoogd. Er is literatuurstudie gedaan en er zijn eerdere onderzoeken bestudeerd. Er is gesproken met ouders en pleegouders en daarnaast zijn er interviews gehouden met experts die hun licht op de uitkomsten van de interviews hebben geworpen. Hierdoor is er sprake van verschillende onderzoekseenheden en is er van verschillende kanten gekeken naar de vraag waardoor er tevens sprake is van methodetriangulatie en *peer debriefing* (Baarda et al., 2018).

Het labelschema van de interviews is getoetst door het te bespreken met een medestudent en de onderzoekbegeleiding en daarna aangescherpt. Het gebruik van het programma ATLAS.ti heeft ondersteund het iteratieve proces systematisch te laten verlopen (Baarda et al. 2018).

2.4 Betrouwbaarheid

De betrouwbaarheid van het onderzoek is verhoogd doordat er voor de interviews een interviewleidraad is gemaakt zodat elk interview op een vergelijkbare manier is verlopen en waar nodig kan worden herhaald. De interviewleiden voor de interviews met ouders en pleegouders (bijlage 3) en voor de interviews met experts (bijlage 4) zijn opgenomen in de bijlagen. Van de interviews zijn geluidsopnamen gemaakt en deze zijn getranscribeerd. De transcripten zijn opgenomen in het bronnenboek van het onderzoek. De transcripten zijn zorgvuldig geanonimiseerd waardoor de respondenten niet te traceren zijn. Door gebruik te maken van het programma ATLAS.ti is het risico op toevallige fouten verkleind.

2.5 Werving van respondenten

2.5.1 Werving voor interviews met ouders en pleegouders

Voor de acht interviews met ouders en pleegouders zijn respondenten geworven bij verschillende pleegzorgorganisaties. Er is gekozen voor situaties waarin sprake is van een positieve samenwerking om zicht te krijgen op de werkzame elementen. Een goede samenwerking betekent niet dat er geen problemen zijn, maar dat het lukt een oplossing te zoeken in slechte momenten. Respondenten zijn daarom door middel van een gerichte steekproef verkregen. De gesprekken zijn in principe gevoerd met ouders en pleegouders, maar in situatie C en H was door omstandigheden de moeder niet aanwezig. In situatie A is het perspectief van het kind om weer bij moeder te gaan wonen, in de overige situaties groeit het kind op bij pleegouders. Er zijn twee transcripten gebruikt van het onderzoek ‘Centraal voor het kind’ aangezien deze respondenten aan de voorwaarden van het onderzoek voldoen. In bijlage 1 zijn de kenmerken per casus aangegeven. Er is *informed consent* verkregen waarvoor door de respondenten en de onderzoeker een verklaring is ondertekend. De verklaring is opgenomen in het bronnenboek.

2.5.2 Werving voor expertinterviews

Voor de expertinterviews zijn in het netwerk van de onderzoeker twee experts op het gebied van de contextuele benadering gevonden die ook bekend zijn met pleegzorg. Gekozen is voor een therapeut die regelmatig training geeft aan pleegzorgbegeleiders en een contextueel therapeut die deelneemt aan onderzoek van het lectoraat jeugd en gezin van de CHE op het gebied van gezinshuis- en pleegzorg. De namen van de experts zijn niet geanonimiseerd. In bijlage 2 is beschreven wat de kenmerken zijn van de respondenten.

2.6 Verloop van het onderzoek

Als onderdeel van het project ‘Samenwerken tussen ouders en pleegouders’ is er onderzoek gedaan naar de samenwerking tussen ouders en pleegouders in het kader van het landelijke project ‘Versterken van de kracht van pleegouders’. In de interviews zijn de werkzame elementen van samenwerking uit eerder onderzoek voorgelegd aan de respondenten met behulp van visuele elementen om de werkzame elementen te ondersteunen (Schip, Noordegraaf & Aartsen, 2019). In bijlage 3 wordt hier meer uitleg over gegeven. In het onderzoek is deze interviewleidraad als basis voor de interviews gebruikt met een aantal aanpassingen om specifiek de werkzame factoren van een familieplaatsing te bevragen.

De twee interviews uit eerder onderzoek zijn afgenomen in 2019. De overige zes interviews zijn gehouden in het eerste kwartaal van 2020 en de expertinterviews kort daarna. De interviews met ouders en pleegouders zijn bij pleegouders thuis gehouden. Bij het eerste interview bleek de ouder van het pleegkind op het laatste moment niet bij het gesprek aanwezig te kunnen zijn vanwege persoonlijke omstandigheden. Pleegouders wilden het gesprek wel graag door laten gaan. Hierdoor is het gesprek vanuit het perspectief van pleegouders gevoerd en is de mening van de ouder alleen door pleegouders verwoord. Door de maatregelen die door de overheid van kracht waren in verband met het Covid-19 virus, was het niet mogelijk om het laatste interview bij het pleeggezin thuis te houden. Er is gekozen voor een digitale oplossing in de vorm van beeldbellen. De moeder van het pleegkind kon op het laatste moment niet aansluiten zonder dat duidelijk is geworden wat de exacte reden hiervan was. Mogelijk speelden de drempels die opgeworpen werden door de beperkingen in verband met Covid-19 hierin een rol. Ook zijn de interviews met de experts telefonisch en via beeldbellen gevoerd vanwege de eerder genoemde maatregelen.

3. Samenwerking tussen ouders en pleegouders

3.1 Inleiding

Uit onderzoek blijkt een aantal factoren een positieve invloed te hebben op de stabiliteit van een pleegzorgplaatsing. Naast samenwerking tussen ouders en pleegouders speelt ook opvang in het netwerk van een kind een belangrijke beschermende rol (Konijn et al., 2019; Rock, Michelson, Thomson, & Day, 2015). In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op het eerste deel van deelvraag 1. ‘Wat is uit eerder onderzoek bekend over het belang van samenwerking tussen ouders en pleegouders?’ Tevens wordt licht geschenen op de specifieke situatie van pleegzorgplaatsing binnen familie.

3.2 Samenwerking binnen pleegzorg

In Nederland wordt bij voorkeur gekozen voor langdurige pleegzorg boven adoptie, zodat de ouders een rol blijven spelen in het leven van de kinderen (Vanschoonlandt, Vanderfaellie, Van Hole, De Maeyer, & Andries, 2012). Vanschoonlandt et al. (2012) en Baker et al. (2013) geven aan dat kinderen een relatie hebben met beide families en conflicten tussen deze twee systemen de kwaliteit van de plaatsing onder druk kunnen zetten. Er is bekend dat er sprake is van minder stress wanneer de pleegouders een positieve, niet oordelende houding hebben tegenover de ouders en familie van het kind (Morrison, Mishna, Cook, & Aitken, 2011). De relatie van pleegouders en ouders hoeft echter niet close te zijn, een functionele en respectvolle relatie is al een goede basis (Nesmith, Patton, Christophersen, & Smart, 2015). Bij de start van een plaatsing moet de relatie tussen het kind en de ouders opnieuw vormgegeven worden en tegelijk wordt de relatie tussen het kind en de pleegouders gevormd (Maaskant, Van Rooij, Bos, & Hermanns, 2016). De houding van ouders en het contact met pleegouders is moeilijker in familiepleegzorg, mogelijk door ervaringen uit het verleden en veranderde rollen en verantwoordelijkheden (Vanschoonlandt et al., 2012). Er is meer onderzoek nodig om goed zicht te krijgen op de mechanismen die hier spelen (Rock et al., 2015). Uit recent studentenonderzoek blijkt dat ouders en pleegouders het kind de ruimte moeten geven om loyaal te zijn aan beide voor hem belangrijke partijen zodat het kind niet hoeft te kiezen en er geen loyaliteitsproblemen ontstaan (Aartsen, 2016).

3.3 Gunstige effecten van pleegzorg in de familie

In 45% van de gevallen worden kinderen geplaatst binnen hun netwerk (Pleegzorg Nederland, 2018). Uit verschillende onderzoeken blijkt dat plaatsingen in de familie relatief stabiel verlopen en de plaatsingen langer duren (Rock et al., 2015; Winokur, Holtan, & Batchelder, 2018). Ten eerste blijkt dat pleegouders binnen de familie meer toegewijd en persoonlijk betrokken zijn bij het kind dan reguliere pleegouders. Familieleden vangen de kinderen onvoorwaardelijk op en voelen vanuit hun verbondenheid verantwoordelijkheid voor het kind (Konijn et al., 2019).

Ten tweede is de overige familie meer betrokken bij het leven van het kind, in het bijzonder wanneer er positief contact is tussen ouders en pleegouders. Hierdoor hebben de kinderen meer contact met hun broers, zussen en andere familieleden (Chateauneuf et al., 2018; Farmer & Moyers, 2008). Dit betekent dat er sprake is van behoud van contact met het gezin en verbinding met de eigen gemeenschap en cultuur (Goertzen, Chan, & Wolfson, 2007). Het familienetwerk kan hierdoor een belangrijke steun voor de kinderen zijn en ze helpen op te groeien tot stabiele en competente volwassenen (Burgess, Rossvoll, Wallace, & Daniel, 2010; Farmer & Moyers, 2008). Ten derde is opvang in de familie positief voor de identiteitsontwikkeling en het zelfvertrouwen van kinderen vanwege de bekende familiecultuur en gemeenschappelijke geschiedenis (O'Brien, 2012). Er wordt aangenomen dat opgroeien in familie minder stress oplevert voor kinderen omdat ze verblijven bij mensen met wie ze al een gevestigde relatie hebben (Bell & Romano, 2015). Ook wordt een kind een mogelijk trauma bespaard van een plaatsing bij vreemden (Goertzen et al., 2007). Ten vierde laten kinderen die binnen de familie worden opgevangen betere resultaten zien op het gebied van gedragsproblemen, hechtingsproblemen en psychiatrische problemen dan kinderen in reguliere pleegzorg (Winokur, 2015). De opvang in de familie wordt meer als normaal gezien en is minder stigmatiserend.

3.4 Mogelijk ongunstige effecten van pleegzorg in de familie

Plaatsing in de familie heeft mogelijk ook ongunstige effecten. Ten eerste kunnen er door de generaties heen patronen van mishandeling, misbruik en psychische problematiek bestaan binnen families (Dixon, Browne, & Hamilton-Giachrisits, 2009; Kim, 2009). Er kan hierdoor sprake zijn van verborgen veiligheidsrisico's vanwege het mogelijke gebrek aan capaciteit bij pleegouders binnen de familie om de kinderen tegen onveiligheid te beschermen (Kiraly & Humphreys, 2013). Ten tweede is er gebleken dat plaatsingen die niet goed zijn voor de kinderen soms langer voortduren binnen families. Het doorgaan van familiecontact en minder gereguleerd contact met ouders is hiermee verweven en zorgt voor een complexe context die onveilig voor het kind kan zijn (Hunt, Waterhouse, & Lutman, 2008). De interactiepatronen die er zijn binnen families en de wens het contact goed te houden met de ouders en daardoor meer toe te geven, maken de relatie tussen ouders en pleegouders ingewikkeld (Kiraly & Humphreys, 2013). Ten derde zijn de verantwoordelijkheden en grenzen binnen familieplaatsingen vaak minder helder (Strijker & Zandberg, 2005; Font, 2015). Het is wel van belang dat hier duidelijke afspraken over zijn aangezien spanning tussen pleegouders en ouders kan ontstaan wanneer de rollen niet helder zijn. Verwantschap is niet per definitie een garantie voor beter contact (Vanschoonlandt et al., 2012). Er is sprake van meer gedeeld ouderschap bij plaatsing binnen de familie maar ook van meer conflict (Linares et al., 2010 en Strijker et al., 2003). De informele manier van met elkaar omgaan binnen families maakt het voor pleegouders lastig om de relatie met de familie van het kind vorm te geven (Chateauneuf et al., 2018). Ten vierde is de begeleiding bij opvang in families meer op afstand. Wanneer er problemen spelen hebben betrokkenen echter steun nodig en behoefte aan andere interventies dan bij reguliere pleegzorg (O'Brien, 2012). Pleegouders binnen de familie geven aan dat ze ondersteuning nodig hebben in het faciliteren van positief oudercontact (Kiraly et al., 2014). Ondersteuning van ouders en pleegouders bij het vinden van hun nieuwe rol is hiernaast een

belangrijke taak voor pleegzorgbegeleiding. (Vanschoonlandt et al., 2012). Uit onderzoek naar het voorkomen van breakdown komt ook naar voren dat begeleiding en ondersteuning van hulpverlening breakdown voorkomt (Nijssen et al., 2014).

3.5 Als samenwerking niet lukt

Opvang in de familie heeft ook grenzen gezien het risico op intergenerationeel disfunctioneren in de familie. Het kan zijn dat opvang in de familie niet de meest passende oplossing is voor de lange termijn (O'Brien, 2012). Onderzoek naar grootouders die hun kleinkinderen opvangen laat zien dat het, om niet altijd duidelijke redenen en ondanks jaren lange inspanning, soms niet lukt om de band tussen grootouders en ouders te helen. Wel werd gezien dat bij een verstoorde band met ouders de grootouder-kind relatie verslechterde en uiteindelijk vastliep (Van Oosteren, 2014). Dit zou mogelijk ook kunnen gelden voor andere pleegouders dan de grootouders en vraagt deskundige begeleiding.

3.6 Conclusie

Pleegzorg binnen de familie heeft een aantal voordelen, maar er zijn ook aandachtspunten.

Gunstige effecten:

- ✓ Toegewijde en persoonlijk betrokken pleegouders
- ✓ Familiebehoud
- ✓ Positief voor identiteitsontwikkeling en zelfvertrouwen van het kind
- ✓ Betere resultaten wat betreft bijkomende problemen bij kinderen.

Ongunstige effecten:

- ✓ Voortduren van schadelijke intergenerationele patronen
- ✓ Plaatsingen die niet goed zijn voor kinderen kunnen langer duren
- ✓ Verantwoordelijkheden en grenzen zijn minder helder
- ✓ Begeleiding meer op afstand

Het ontwikkelen van een harmonieuze relatie is bij familieplaatsingen een uitdaging die vraagt om deskundige begeleiding. Het is van belang om oog te hebben voor de mogelijk ongunstige effecten en ondersteuning te bieden zodat kinderen en families in staat zijn optimaal te profiteren van de voordelen van opvang binnen de familie.

4. Loyaliteit binnen pleegzorgplaatsingen

4.1 Inleiding

Loyaliteit is een belangrijk theoretisch concept binnen pleegzorg (Daamen, 2014). Veel pleegkinderen kampen met loyaliteitsproblemen in het bijzonder wanneer ouders en pleegouders conflicten met elkaar hebben (Baker et al., 2013). In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op deelvraag 2: ‘Wat zegt de contextuele literatuur over loyaliteit binnen families en de rol die loyaliteit speelt in de samenwerking tussen ouders en pleegouders bij familieplaatsingen?’

4.2 Begrip loyaliteit

Nagy omschrijft loyaliteit als ‘preferentiële trouw aan mensen met wie men een relatie heeft en die op voorrang gerechtigde aanspraak hebben op het aangaan van een band’ (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 1994, p. 477). Het contextuele gedachtengoed is een integratief model dat verschillende dimensies van familie functioneren omvat. Die van de feiten, de individuele psychologie, de transacties en de relationele ethiek (Ducommun-Nagy, 2008). Binnen de relationele ethiek wordt gesproken over een concept van betrouwbaarheid, loyaliteit en een eerlijke balans tussen geven en ontvangen binnen meerdere generaties (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 1994). Wanneer er een evenwichtige balans is in geven en ontvangen zal de ouder billijke zorg kunnen geven aan het kind (Hargrave & Pfitzer, 2005). Contextuele therapie heeft als doel het vertrouwen binnen families te herstellen zodat de sterke kanten kunnen groeien en er heling plaats kan vinden. Binnen pleegzorg ligt de nadruk op het belang van herstel van familiebanden die mogelijk zijn beschadigd door mishandeling of trauma (Wilson et al., 2017). Zicht krijgen op de balans van geven en ontvangen kan helpen wederzijdse zorg te herstellen zodat betrokkenen elkaar opnieuw als hulpbron kunnen gaan zien (Van der Meijden, 2019).

4.3 Loyaliteit binnen pleegzorgplaatsingen

Bij loyaliteit gaat het om betrouwbaarheid en rechtvaardigheid in menselijke relaties. Ouders zijn verantwoordelijk voor het voortbestaan van de kinderen en geven hen verwantschap, een familiegeschiedenis en verbinding (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 1994). Kinderen die hun ouders ervaren als betrouwbare verzorgers zullen zich makkelijk aan hen verbinden. Maar wanneer kinderen ervaren dat het vertrouwen geschonden is kunnen er loyaliteitsproblemen ontstaan (Wilson et al., 2017). Loyaliteitsproblemen kunnen zorgen voor een hoge mate van stress en spanning en het gevoel geven tussen twee vuren in te zitten. Nagy stelt dat het om dit te voorkomen van belang is dat een kind ruimte krijgt om de existentiële loyaliteit aan zijn ouders en de verworven loyaliteit aan de pleegouders positief vorm te geven. (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 1994). Loyaliteit wordt vaak benaderd vanuit de dimensie van de psychologie, waar het bij de contextuele benadering wordt bekeken vanuit relationeel ethisch perspectief. Nagy geeft in zijn theorie aan dat loyaliteit wordt bepaald door het gegeven dat

het kind recht heeft om te geven aan zijn ouders. Door passende zorg te geven wordt gerechtigde aanspraak verdiend wat actie mogelijk maakt. Waar feitelijk onrecht wordt geleden wordt echter destructief gerechtigde aanspraak opgebouwd (Boszormenyi-Nagy, 2013). Op basis van zijn ervaring in de praktijk stelt Nagy dat wanneer er destructief gerechtigde aanspraak wordt verworven, serieuze fysieke en psychische problemen als depressie, angst, gedragsproblemen, verwaarlozing en agressie kunnen ontstaan (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 1994). Daarnaast kunnen ouders en pleegouders door spanning in hun relatie loyaliteitsproblemen versterken en kinderen hierdoor, bovenop hun eerder opgelopen trauma, bloot stellen aan een bron van stress. Aannemelijk is dat dit reeds bestaande problemen versterkt (Baker et al., 2013).

4.4 Loyaliteit bij familieplaatsingen

De motivatie waarop kinderen binnen de familie worden opgevangen is anders dan bij reguliere plaatsingen omdat het gaat om zorg voor een specifiek kind dat al een verbinding heeft in de familie. De motivatie kan onder andere liggen in de verwachtingen van de familie om voor elkaar te zorgen en is meestal geen zorgvuldige vooraf gemaakte overweging (Font, 2015). Het feit dat ouders niet goed voor hun kinderen zorgen is vaak een vraag om hulp en een teken dat het niet goed met hen gaat. Door bronnen van destructief gerechtigde aanspraak te onderkennen ontstaat de mogelijkheid aan het gedrag te werken en kan worden gezocht naar een passende manier om ouder voor het kind te zijn (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 1994). Binnen families ontstaan zelfs wanneer er sprake is van tekortkomingen en onrecht fundamentele hulpbronnen. Relaties die op zorg gebaseerd zijn van cruciaal belang (Boszormenyi-Nagy, 2013).

Wat pleegouders binnen de familie moeten bezitten is zelfinzicht, de behoeften van het kind te willen kennen, de contextuele invloeden van de eigen familie kennen en de dynamiek die dit geeft en openstaan voor ondersteuning van professionals (O'Brien, 2012; Witkin, 2012). Het is tevens een voorwaarde voor het slagen van een plaatsing dat ouders het verlies van de oorspronkelijke ouderrol kunnen verdragen (Haans, Robbroeckx, Hoogeduin, & Van Beem-Kloppers, 2010). Het verdragen van de plaatsing door ouders is een sleutel voor het ontwikkelen van een positieve relatie tussen hen en de pleegouders (Chateaufort et al., 2018). Hierdoor verkleint het risico op loyaliteitsproblemen waardoor de kinderen minder gedragsproblemen ervaren en er minder breakdowns zijn (Strijker & Knorth, 2009). Ouders kunnen de plaatsing van hun kind binnen de familie vaak beter verdragen (Lopez Lopez, Del Valle, Montserrat, & Bravo, 2011). Wanneer er sprake is van mishandeling en verwaarlozing is contact met ouders echter complex en omstreken en vraagt dit door de stressvolle situatie de juiste begeleiding voor alle betrokkenen (Király & Humphreys, 2013).

4.5 Conclusie

Volgens de theorie van Nagy wordt de relationele ethiek gekenmerkt door betrouwbaarheid, loyaliteit en de balans van geven en ontvangen. Empirisch onderzoek bevestigt dat problemen in de relatie van ouders en pleegouders loyaliteitsproblemen kunnen veroorzaken wat zorgt voor stress en spanning met mogelijk schadelijke gevolgen voor de ontwikkeling van het kind. Door passende zorg te geven wordt gerechtigde aanspraak verdiend wat een belangrijke hulpbron is voor hechte relaties en actie mogelijk maakt. Contextuele begeleiding kan betrokkenen inzicht geven in de dynamiek van familierelaties, zodat de risico's op loyaliteitsproblemen worden verkleind en er herstel van vertrouwen kan ontstaan. Familie kan hierbij een belangrijke relationele hulpbron zijn.

5. De pleegzorgbegeleiding bij familieplaatsingen

5.1 Inleiding

Als er binnen een familie een vraag komt voor opvang van een kind dan is er niet alleen een kind in crisis, maar een hele familie. Behouden van familiecontact en de onveiligheid die er voor het kind ook kan zijn bij plaatsing in de familie, kan een paradox zijn. De complexiteit door de verschillende familierelaties vraagt een andere aanpak dan bij reguliere pleegzorg (Irizarry, Miller, & Bowden, 2016). In dit hoofdstuk wordt gekeken naar wat de literatuur zegt over begeleiding bij pleegzorgplaatsing binnen de familie. Dit zal een deel van het antwoord zijn op deelvraag 1: ‘Wat is uit eerder onderzoek bekend over het belang van samenwerking tussen ouders en pleegouders en welke rol kan pleegzorgbegeleiding hierbij spelen?’

5.2 Pleegzorgbegeleiding bij familieplaatsingen

Uit onderzoek blijkt dat pleegouders binnen familie minder training en ondersteuning krijgen dan reguliere pleegouders (Cuddeback, 2004; Farmer & Moyers, 2008). Dit vergroot het risico op onveilige situaties doordat het kind mogelijk vaker contact heeft met inadequate ouders en de risico's op loyaliteitsproblemen voor het kind (Chateauneuf et al., 2018). Daarnaast zijn bij opvang in families afspraken moeilijker te maken en soms minder duidelijk door bestaande patronen in de familie (Vanschoonlandt et al., 2012). Bij een reguliere plaatsing begint het contact tussen hulpverlening en ouders en pleegouders bij de start van een plaatsing en verwachten de betrokkenen begeleiding. Bij familieplaatsing is er al een geschiedenis tussen ouders en pleegouders met rollen, gewoontes en afspraken voordat een begeleider betrokken is geraakt waardoor de begeleider soms niet het mandaat heeft gekregen om te interveniëren (Vanschoonlandt et al., 2012). Van begeleiding vraagt dit respect en investeren in betrouwbare relaties zodat kinderen kunnen profiteren van de voordelen van opgroeien binnen de familie, zonder risico's te lopen. (Irizarry, Miller, & Bowden, 2016). Het feit dat pleegzorgbegeleiders doorgaans minder investeren in ondersteuning en monitoren van familieplaatsingen kan een resultaat zijn van de ingewikkelde positie (Vanschoonlandt et al., 2012).

Er is weinig kennis over het verschil tussen begeleiding van familieplaatsingen en reguliere pleegzorg (Connolly, 2003; Cuddeback, 2004). De verandering van de rol van pleegouders in die van opvoeder is ingewikkeld. Het feit dat ze worden geconfronteerd met kinderen die slachtoffer zijn van mishandeling of verwaarlozing en er mogelijk ingewikkelde dingen spelen in de relatie met de ouders, maakt de opvang van een kind in de familie complex (O'Brien, 2012). Belangrijk om te noemen is dat de ouder die niet in de familie is, sterk uit beeld blijft in onderzoek. Kiraly en Humphreys (2013) geven aan dat kinderen vaker worden opgevangen in de familie van moeder dan van vader wat mogelijk de oorzaak is van het feit dat er minder frequent contact is met de vader.

Contextuele hulpverlening heeft als doel preventie van disfunctioneren en herstel van zorg, liefde en verbinding als hulpbronnen binnen de familie (Boszormenyi-Nagy, 2013). Er kan

stagnatie binnen familierelaties ontstaan wanneer destructief gerechtigde aanspraak van alle betrokkenen samenvalt (Ducommun-Nagy, 2008). Hulpverlening zal in dialoog ouders, pleegouders en kinderen kunnen ondersteunen in het vinden van oplossingen en helpen zicht te krijgen op de eigen positie en die van de familie (Kiraly & Humphreys, 2013). Pleegzorgbegeleiding zal zich daarin bij voorkeur moeten richten op het ondersteunen van ouders en pleegouders om als partners in zorg te functioneren. Van belang is hierbij wel dat de hulpverlening toegerust is met kennis over loyaliteitsproblematiek (Baker et al., 2013). Recent studentenonderzoek stelt dat een verbindende relatie tussen pleegouders en hulpverlener een belangrijk instrument is bij contextuele hulpverlening (Klein, 2018).

5.3 Conclusie

De start van de pleegzorgbegeleiding loopt niet parallel met de start van een plaatsing. Daardoor zijn de verwachtingen niet altijd duidelijk en heeft de hulpverlening weinig mandaat. Ook is er bij familieplaatsingen soms sprake van minder begeleiding en bij pleegzorgbegeleiding weinig kennis van de relationele dynamiek bij familieplaatsingen. Van belang is dat de familie wordt toegerust met kennis over loyaliteit en het effect hiervan op de plaatsing zodat kinderen optimaal kunnen profiteren van wat opvang binnen de familie kan bieden. Pleegzorgbegeleiding kan een bijdrage leveren het inzicht van pleegouders te vergroten over de existentiële loyaliteit van een kind aan zijn ouders. Pleegzorgbegeleiding heeft als taak de dialoog met alle betrokkenen op gang te brengen zodat er gerechtigde aanspraak verworven kan worden en er herstel kan plaatsvinden van zorg, liefde en verbinding als hulpbronnen binnen de familie. Hierdoor kunnen pleegouders en ouders als partners in zorg om het kind staan waardoor er ruimte is om loyaal te zijn en gezond te ontwikkelen. De rol van de ouder die niet in de familie is verdient hierbij ook aandacht.

6. Werkzame factoren voor samenwerking bij familieplaatsingen

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt stilgestaan bij deelvraag 3: ‘Wat ervaren ouders en pleegouders binnen familieplaatsingen als werkzame factoren in de samenwerking’. Uit de analyse van de acht interviews zijn zes werkzame factoren van samenwerking bij familieplaatsingen geformuleerd. Daarnaast wordt kort aandacht besteed aan de situatie voorafgaande aan de pleegzorgplaatsing. Zie Tabel 2 voor de kernlabels en bijlage 5 en 6 voor details over kern- en sublabels.

Kernlabels	
1	Kennis van de gezamenlijke geschiedenis
2	Gedeeld opvoederschap
3	Open communicatie
4	Doorzettingsvermogen
5	Familieverbondenheid
6	Ondersteuning van de pleegzorgorganisatie

Tabel 2: kernlabels

6.2 Kennis van de gezamenlijke geschiedenis

Bij pleegzorg binnen de familie hebben de betrokkenen een gezamenlijke geschiedenis. Het is belangrijk om te weten wat er aan de pleegzorgplaatsing vooraf is gegaan om een goed beeld te krijgen van de aanleiding van de pleegzorgplaatsing en de verbinding die er bestaat tussen ouders, pleegouders en het kind.

6.2.1 Contact kind en pleegouder voor de plaatsing

In het grootste deel van de interviews komt naar voren dat ouders en pleegouders al bij elkaar betrokken zijn voor de pleegzorgplaatsing en dat de onderlinge relatie steunend en positief is. In vijf van deze situaties zijn de kinderen, voordat pleegzorg betrokken werd, al voor kortere of langere tijd opgevangen door de pleegouders en wordt wonen bij pleegouders als vertrouwd en een soort tweede thuis gezien.

6.2.2 Bereidheid van pleegouders

In de interviews komt naar voren dat de pleegouders als vanzelfsprekend hun bereidheid voor het opvangen van de kinderen hebben getoond. Vanuit de verbinding met de kinderen en de ouders is het voor hen de meest voor de hand liggende keuze zoals een pleegouder treffend zegt: “Ja, en voor ons was heel duidelijk: nou hier, want anders gaan ze naar

vreemden!”(7:5). Pleegouders en ouders geven aan dat het accepteren van een pleegzorgplaatsing vooral lukt omdat de kinderen binnen het netwerk worden opgevangen.

6.2.3 Weerstand van ouders

Ondanks dat de relatie tussen pleegouders en ouders hecht is ervaren met name ouders bij de start van de plaatsing weerstand. Ouders vinden het feit dat de opvang van de kinderen officieel wordt gemaakt een grote stap. Ze vertellen daarbij dat er keuzes zijn gemaakt waar ze niet helemaal achter kunnen staan en er sprake is van onbegrip en angst voor de veranderingen. Dit leidt tot discussie met jeugdbescherming of andere betrokken hulpverleners. Ook moeilijke besluiten over de voogdij en de plaats waar de kinderen gaan opgroeien veroorzaken bij een aantal ouders weerstand.

6.2.4 Emotioneel proces van ouders en pleegouders

De pleegzorgplaatsing is een emotioneel proces voor ouders en pleegouders. Ouders vertellen dat het besef dat je zelf niet in staat bent je eigen kind op te voeden en anderen het van je over moeten nemen moeilijk is. Pleegouders beschrijven ook de emotie bij de start van de plaatsing waarin ze zorgen hebben over de kinderen en hun ouders en onzekerheid over de consequenties van de keuzes die worden gemaakt. Een pleegmoeder zegt: *“Ik kwam op het schoolplein en hij kwam naar me toe gerend en hij sloeg zijn armen om me heen en hij zei: Oma, ik woon veel liever bij jou. Nou toen brak m’n hart zowat”* (6:37).

6.3 Gedeeld opvoederschap

De nadruk ligt hierbij op de gezamenlijke verantwoordelijkheid van ouders en pleegouders voor de opvoeding van het kind en daarbij op het flexibel omgaan met rollen als ouderschap, opvoeden en verzorgen. Dit wordt als werkzame factor gezien. Het is een verandering van het ouder zijn op afstand naar samenwerken, zodat het kind kan opgroeien met ouders en pleegouders die beiden een belangrijke rol spelen in de opvoeding (Haans et al., 2010).

6.3.1 Contactmomenten kind en ouders

In alle situaties zijn er vaste afspraken over de dagen dat de kinderen bij hun ouders zijn. Ook buiten deze vaste afspraken om is er veel contact met de betrokken ouder en flexibiliteit in het omgaan met de afspraken. Waar ouders in dezelfde woonplaats wonen komen ze zelfs bijna dagelijks langs in het pleeggezin of lopen de kinderen geregeld bij hun ouder langs om gedag te zeggen. Ouders en pleegouders vinden laagdrempelige contacten belangrijk. Een pleegmoeder geeft aan: *“De vader en moeder die zullen nooit hier geweigerd worden. Nooit, dat ik het er niet altijd mee eens ben is een tweede. Dat hun niet altijd met ons eens zijn mag ook. Maar D. hoeft niet de dupe te worden ervan* (3:26).

Een ander belangrijk punt is wie er mee gaat naar afspraken rond het kind als schoolgesprekken of bezoek aan artsen. Ouders en pleegouders gaan over het algemeen

samen. Waar dat niet zo is wordt afgestemd hoe met deze afspraken om te gaan. Ouders geven aan dat het voor hen belangrijk is deze plek te houden in het leven van hun kind.

6.3.2 Delen van onzekerheden en successen

In vijf interviews wordt aangegeven dat er successen en onzekerheden worden gedeeld. In deze situaties gaat het over onzekerheden die spelen bij pleegouders, maar ook bij ouders. Pleegouders komen met vragen bij ouders en andersom is dat ook het geval. Er wordt waardering uitgesproken en er worden complimenten aan elkaar gegeven. Met name ouders geven aan dat ze het fijn vinden als er advies aan hen wordt gevraagd.

6.3.3 Steun van andere familieleden

In enkele situaties is andere familie nauw betrokken bij het kind. Dat wordt vooral door pleegouders als behulpzaam ervaren. De betrokken familie draagt bij om pleegouders te ontlasten, soms door op te passen of mee te gaan op vakantie zodat pleegouders even tijd voor zichzelf hebben. Wat opvalt is dat de rol van de familie van de andere ouder klein is of helemaal afwezig, ondanks dat pleegouders en ouders hier in een aantal situaties wel in geïnvesteerd hebben.

6.3.4 Samen de focus op het belang van het kind

In alle situaties wordt door ouders en pleegouders tijdens het gesprek voortdurend gesproken over het belang van het kind dat voorop staat. Met name wanneer er zaken spelen waarin ouders en pleegouders van mening verschillen komen ze bij elkaar. Wanneer het belang van het kind als uitgangspunt wordt genomen ontstaat er ruimte om een stapje opzij te doen zoals een pleegmoeder zegt: *“Het gaat dus niet om wat ik wil, het gaat niet om wat moeder wil. Het gaat er gewoon echt om wat denken wij dat voor J. belangrijk is”*(8:175).

6.4 Open communicatie

Belangrijk voor samenwerking is dat er sprake is van open communicatie zodat mogelijke onduidelijkheden of irritaties snel boven water komen. Ouders en pleegouders geven aan dat het doel hiervan is dat de afspraken, kaders en verantwoordelijkheden voor alle betrokkenen duidelijk zijn en indien nodig kunnen worden bijgesteld eventueel met hulp van pleegzorgbegeleiding.

6.4.1 Frequent en laagdrempelig afstemmen

In alle situaties wordt als vanzelfsprekend aangegeven dat er bijna dagelijks contact is tussen ouders en pleegouders over het kind. Het gaat dan met name om het afstemmen en delen van dagelijkse dingen. Alle respondenten geven aan dat communicatie tussen ouders en pleegouders heel belangrijk is om op een lijn te komen tegenover de kinderen. De

communicatie gebeurt op de momenten dat ouders en pleegouders elkaar treffen, maar ook via app- of belcontact. Op deze manier betrokken blijven bij het leven van het kind levert ouders veel op zoals een moeder treffend zegt: *“Ik heb het gevoel dat ik hier altijd nog met één been in huis sta en eigenlijk, natuurlijk weet ik niet alles wat er gebeurt, maar van de belangrijkste dingen word ik wel vaak op de hoogte gehouden”* (2:55).

6.4.2 Reflecteren

In de meeste situaties wordt aangegeven dat er tijd wordt genomen om lastigere zaken met elkaar te bespreken om tot overeenstemming te komen en te checken of iedereen nog op dezelfde lijn zit. Hiervoor wordt een moment afgesproken en de tijd genomen zonder dat de kinderen aanwezig zijn. Het lukt op deze manier over het algemeen om tot een oplossing te komen, maar wanneer het nodig is wordt in een aantal gevallen de pleegzorgbegeleiding erbij betrokken. Een pleegmoeder zegt: *“Ja dat was wel even een dingetje dat we echt wel daar even voor van ehh... hoe doe jij het, hoe doen wij het. Dus dat was echt wel even dat we rond de tafel hebben gezeten”* (4:88).

6.4.3 Afstemmen pleegzorgbegeleiding

In de meeste situaties wordt ondersteuning van pleegzorg als belangrijk beschouwd door met name de pleegouders voor advies bij ingewikkelde problemen. In de helft van de situaties is pleegzorgbegeleiding vooral betrokken bij pleegouders en weinig op ouders gericht. In die situaties waar ouders wel contact met pleegzorgbegeleiding hebben wordt deze samenwerking als positief en ondersteunend ervaren. Een vader zegt: *“Wat is een goede voedingsbodem voor zulk soort situaties om dat te doen. Dat is dus dat ook echt de pleegzorginstelling echt ook ehh relatiemanager is van alle partijen (...). Van het kind van de ouders, van de pleegouders. En dat ze met al die personen echt een goede band heeft dat is echt ook een smeerolie voor een goede netwerkpleegzorg denk ik”* (4:114).

6.5 Doorzettingsvermogen

Pleegzorg is een dynamisch proces waarin ouders en pleegouders gedurende het proces voortdurend op zoek zijn naar evenwicht en balans. Geduld hebben met elkaar helpt hierbij. Door de bestaande familierelatie is er een grote mate van flexibiliteit en incasseringsvermogen.

6.5.1 Verdragen van het verlies

Een aantal keer wordt door pleegouders benoemd dat ze afscheid hebben moeten nemen van de toekomst die hen voor ogen stond. Het gaat dan om het opgeven van vrijheid maar ook het accepteren van de problemen van de ouder en het feit dat ze dat niet kunnen veranderen. Ouders moeten verdragen dat ze niet zelf de zorg voor hun kind kunnen dragen en ze een stap terug moeten doen als opvoeder. Een moeder zegt over de plaatsing: *“Ja, hier ging het voor*

de rest gewoon goed. Ik moest het gewoon accepteren voor mezelf dat het mij op dat moment niet lukte” (5:87). Het feit dat de kinderen worden opgevangen in het netwerk waar ouders vertrouwen in hebben helpt bij het verdragen.

6.5.2 Geduld

Met name pleegouders geven in de helft van de situaties aan dat er wel eens momenten zijn waarop teleurstelling speelt of er conflict ontstaat. Voor hen is duidelijk dat tijd geven aan de ouder en steeds weer opnieuw een oplossing zoeken de manier is om met elkaar door te kunnen blijven gaan. Opvallend is dat er door de familieband sprake is van vertrouwen dat het weer goed komt wanneer er tijd wordt gegeven en iedereen wat geeft en neemt.

6.6 Familieverbondenheid

De familieverbondenheid speelt een belangrijke rol in de motivatie om met elkaar op zoek te gaan naar wat het beste is voor het kind maar maakt de samenwerking ook uitdagend. De familieverbondenheid loopt als een rode draad door de plaatsing heen.

6.6.1 Loyaliteit tussen kind, ouder en pleegouder

In de gesprekken met ouders en pleegouders komt door alles heen de verbinding die er tussen de betrokken partijen bestaat naar voren. Opvallend is dat er voor betrokkenen geen andere keuze was dan opvang binnen de familie. Ouders geven aan dat wanneer hun kind zou moeten worden opgevangen in een onbekend gezin ze geen vertrouwen zouden hebben gehad en de strijd niet hadden opgegeven. Ze geven aan vertrouwen te hebben dat ze hun rol als ouder mogen blijven vervullen, zelfs wanneer in een enkel geval de voogdij niet meer bij hen ligt. Een moeder zegt: *“Nee, dan had ik echt mijn voogdij niet weggegeven en dan was het heel anders gelopen” (5:33).*

Opvallend is dat in de situaties waar ouders geen relatie meer hebben de moeders betrokken zijn en de kinderen worden opgevangen in de familie van moeders kant. De vader is in deze situaties helemaal niet betrokken bij het kind ondanks inzet van pleegouders om dit contact vorm te geven.

6.6.2 Rolverandering van ouders en pleegouders

In de helft van de situaties is moeder zich heel bewust dat ze de zorg voor haar kinderen uit handen heeft gegeven omdat ze niet in staat is de verantwoordelijkheid en zorg voor het kind te dragen. Er wordt benoemd dat de pleegouders de opvoeder zijn en uiteindelijk de beslissingen in de opvoeding nemen. Een moeder legt het zo uit: *“Ik heb dan ook wel eens vrienden die vragen aan mij van hoe doe je het dan als de kinderen er zijn. Want ja als de kinderen er zijn dan haalde ik chips en snoep en ehh. altijd P-dag eten. Pizza, patat of pasta (...). Ik zeg, nou opa en oma voeden ze op, en mama doet wat opa en oma normaal deden” (7:140/141).* Pleegouders geven aan dat hun rol die van opvoeder is en dat dat een andere

verantwoordelijkheid geeft dan de rol die ze eerder hadden. Waar pleegouders opa of oma zijn wordt aangegeven dat het verlies van de rol als grootouder moeilijk is.

6.6.3 Ruimte voor andere (klein) kinderen

Waar de pleegouders de opa en oma zijn en er ook nog andere kinderen en kleinkinderen zijn, spelen er wel eens onenigheden. Andere kinderen vinden het jammer dat hun ouders niet op hun kinderen kunnen passen. Of andere kleinkinderen denken dat het pleegkind wordt verwend omdat het mee gaat op vakantie met opa en oma. Er wordt aangegeven dat deze ongelijkheid iets is dat geaccepteerd moet worden omdat het niet is op te lossen. Voor de pleegouders die opa en oma zijn is dit niet altijd een makkelijke rol aangezien de zorg voor de pleegkinderen veel energie vraagt en er minder tijd overblijft voor de andere kinderen en kleinkinderen. Een pleegmoeder vertelt over de vragen die er soms zijn van haar andere volwassen kinderen: *“Maar dat wrikt natuurlijk wel eens. Mam kunt u oppassen? En dan eigenlijk niet (...). Maar nu wil je allemaal je eigen plekje, je wil ook je eigen plekje bij mama hebben. Dat mama altijd klaar kan staan als ik het wil (...) ja en dat gaat hier niet altijd”* (4:132).

6.7 Ondersteuning van de pleegzorgorganisatie

Hoewel de samenwerking tussen ouders, pleegouders en pleegzorgbegeleiding als positief wordt ervaren is deze niet in alle situaties aanwezig. Stabiliteit in de contactpersonen en zoeken naar een gelijkwaardige samenwerking is hierin belangrijk.

6.7.1 Invoegen in de bestaande situatie

In een groot deel van de situaties wordt aangegeven dat het belangrijk is dat de pleegzorgbegeleiding naast ouders en pleegouders gaat staan, aansluit bij wat er goed gaat en niet meteen van alles verandert. Over het algemeen kunnen pleegouders en ouders veel zelf afspreken en oplossen. Er wordt gezegd dat betuttelen niet goed werkt en dat belangrijk is dat er rekening wordt gehouden met de agenda van alle betrokken bij het maken van afspraken. Ouders geven aan dat het belangrijk is naar de toekomst te kijken en niet steeds over het verleden te praten en hiernaast echt te luisteren en tijd te nemen voor het opbouwen van contact en vertrouwen.

6.7.2 Samenwerking ouder/pleegouder/pleegzorgbegeleiding

In de situaties waar samenwerking is wordt nadrukkelijk aangegeven dat de driehoek tussen ouder, pleegouder en pleegzorgbegeleiding heel belangrijk wordt gevonden. De communicatie tussen de drie partijen is ondersteunend, met name wanneer er moeilijke onderwerpen spelen. Om in deze situaties ondersteuning te krijgen is het noodzakelijk dat er al een relatie tussen de partijen is opgebouwd. Een vader zegt *“Maar toch is er iets. En dan is gewoon een stukje relatie hebben dat als er dan een keertje een situatie is dat wij met elkaar in gesprek moeten, dat je elkaar dan al gevonden hebt (...) dat helpt dan echt”* (4:116).

Betrokkenen vinden het belangrijk dat pleegzorgbegeleiding neutraal luistert, meedenkt in de situatie en ingewikkelde onderwerpen aan de orde durft te stellen. Het maken van duidelijke gezamenlijke afspraken is een basis waar op terug kan worden gepakt op momenten dat dat nodig is. Opvallend is dat in de meeste situaties de pleegzorgbegeleiding vooral betrokken is bij pleegouders en de ouders weinig bij dit contact worden betrokken. Er wordt daarnaast wel aangegeven dat ondersteuning voor ouders wordt gemist maar niet gedacht dat de pleegzorgbegeleiding daar een rol in kan spelen.

6.7.3 Stabiliteit in contactpersonen

In alle situaties hebben de betrokkenen ervaring met veel wisseling van contactpersonen bij pleegzorg of de betrokken jeugdbescherming. Deze wisselingen hebben voor vertraging van het proces en verstoring in het opbouwen van een vertrouwensband gezorgd. Het geeft het gevoel steeds weer opnieuw te moeten beginnen en daardoor te blijven hangen in het verleden. In de situaties waar al een aantal jaren dezelfde pleegzorgbegeleider betrokken is wordt dat als zeer positief ervaren. Het feit dat er een band is opgebouwd, is gewerkt aan een vertrouwensrelatie en iemand de situatie goed kent geeft vertrouwen.

6.8 Conclusie

Uit de analyse van de interviews komen zes werkzame factoren voor de samenwerking tussen ouders en pleegouders naar voren. De familieband loopt als een rode draad door de samenwerking heen en zorgt voor uithoudingsvermogen, geduld en begrip voor elkaar. Door de rolverandering van ouders en pleegouders en de vaak verdrietige gezamenlijke geschiedenis kan de familieverbinding ook complicerend zijn. Wanneer er moeilijke situaties ontstaan kan pleegzorgbegeleiding hier een rol in spelen. Voorwaarde hiervoor is dat er een vertrouwensrelatie is opgebouwd zodat er op belangrijke momenten kan worden teruggevallen op dit contact.

7. Rol van loyaliteit bij de samenwerking

7.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt stilgestaan bij deelvraag 4: ‘Welke rol speelt loyaliteit volgens deskundigen bij de samenwerking binnen familieplaatsingen en hoe kan pleegzorgbegeleiding hier op afstemmen?’ De bevindingen vanuit de analyse van de interviews zijn voorgelegd aan contextueel experts Kees Verduijn en Trees van Hout. Zie bijlage 2 voor meer informatie over hen.

7.2 De rol van loyaliteit

Het feit dat een kind binnen de familie door een ander dan zijn ouders wordt opgevoed heeft breed in de familie invloed op de balans van geven en ontvangen. De loyaliteit wordt gekenmerkt door de balans van geven en ontvangen (Verduijn, R43-45). De rolwisseling die er breed in de familie plaatsvindt heeft effect op het hele systeem en is specifiek voor familiepleegzorg.

7.2.1 Verschuivingen binnen de familiebetrekkingen

Pleegzorg binnen de familie geeft een andere dynamiek dan pleegzorg bij een onbekend gezin. Een pleegouder moet loyaliteit verwerven ook al is er sprake van een familieband omdat de verbinding tussen het kind en zijn ouders existentieel is (Choy & Schulze, 2009). Verduijn: *“Het roept nieuwsgierigheid op om te kijken wat er gebeurt in die balans van geven en ontvangen. Hoe hebben mensen betekenis voor elkaar gekregen en hoe kunnen ze aan elkaar blijven geven en welke rekeningen liggen er door de generaties heen”* (R47-49). In de interviews komt naar voren dat pleegouders de pijn van de ouders zien door het niet kunnen opvoeden van hun eigen kinderen. Van Hout: *“Het anders invullen van ouderschap dat raakt ook aan iedereen. Want hoe moet het zijn dat jij niet meer voor je kind kan zorgen. Hoe wordt dat binnen de familie door alle familieleden beleefd”* (R184-191). De rolwisseling door het opvangen van het kind heeft effect op de balans van geven en ontvangen binnen de verschillende familieverbanden zoals onder andere beschreven in alinea 6.6.3 van het vorige hoofdstuk. Beide experts geven aan dat inzicht verworven kan worden over deze bewegingen door met de betrokkenen een genogram te maken waardoor de verschuivingen inzichtelijk worden. Hierdoor ontstaat ruimte voor geven van het kind en de ouder en kunnen familieleden elkaar als hulpbron gaan ervaren.

Verduijn geeft hiernaast aan dat het lijkt alsof de familieverbanden voorrang nemen op woorden als pleegouder en biologische ouder. Pleegouders en ouders binnen families zien de opvang van de kinderen waarschijnlijk meer als een gezamenlijke opvoedklus en zijn in eerste instantie gewoon familie van elkaar.

7.2.2 Ruimte voor beide ouders

Opvallend is dat in meer dan de helft van de situaties van de respondenten een van de ouders niet betrokken is bij het kind. Verduijn zegt dat het risico van de afwezigheid van een van de ouders is dat een kind in gespleten loyaliteit terecht komt. Van Hout geeft aan dat haar ervaring is dat er in families het idee kan leven dat een ouder het ouderschap heeft verspeeld door alles wat er in het verleden is gebeurd. Dit kan gelden voor de afwezige ouder maar ook voor de betrokken ouder en dit idee kan in de familie een verstorende rol spelen. Het is voor het kind van belang dat er ruimte wordt gegeven aan de afwezige ouder zodat het leert zich te verhouden tot zijn beide ouders en op een gezonde manier loyaal aan de voor hem belangrijke personen kan zijn.

De experts geven beiden aan dat een plaatsing binnen de familie voor kinderen spanning kan opleveren. Het is voor hen dubbel omdat wonen in de ene familie betekent dat je niet bij de andere familie woont en zo mogelijk vanzelf een keuze voor de ene ouder wordt gemaakt.

7.3 Rol van pleegzorgbegeleiding bij het ondersteunen van de samenwerking

Beide experts geven aan dat er bij familiepleegzorg een belangrijke rol is weggelegd voor pleegzorgbegeleiding. De start van de begeleiding is volgens hen een goed moment om uit te leggen langs welke principes de pleegzorgbegeleiding vorm zal krijgen en afgestemd wordt op loyaliteit. Het is hierbij belangrijk meerzijdig partijdig te zijn en ruimte te geven aan de belangrijke mensen die niet aanwezig zijn. Van Hout geeft aan dat het hiernaast goed zou zijn om families in het eerste jaar intensief te begeleiden en inzicht te geven in de verschuivingen in rollen en posities. De experts geven beiden aan dat de pleegzorgbegeleider in de begeleiding erkenning kan geven voor de verliezen en de verdiensten en inzicht kan geven in de verschuiving van rollen en posities. Zo kan men in gezamenlijkheid op zoek gaan naar de betrouwbaarheid van het ouderschap waardoor ouders en het kind aan elkaar kunnen geven en familieleden elkaar als hulpbronnen kunnen gaan zien.

Het vraagt lef van pleegzorgbegeleiding om ook ingewikkelde onderwerpen op tafel te leggen. In familiegesprekken kan de pleegzorgbegeleider als vreemde door meerzijdig partijdig te zijn de stemmen van de ander vertegenwoordigen en hierdoor ruimte laten ontstaan om loyaal te kunnen zijn. Verduijn geeft aan dat er ‘stuurmanskunst’ van de pleegzorgbegeleiding nodig is om ruimte te scheppen voor de andere ouder.

7.4 Veiligheid

Ten slotte is het volgens de experts belangrijk om binnen familieplaatsingen maatwerk te leveren, aan te sluiten bij de kracht van de families en in te voegen in de bestaande cultuur om van daaruit vertrouwen op te bouwen. Het vraagt lef van pleegzorgbegeleiding om afspraken en patronen binnen families soms te laten bestaan, maar rekening houden met loyaliteit betekent niet dat de veiligheid in het geding mag komen. Er moet in de gesprekken ruimte zijn om moeilijke onderwerpen te bespreken en in geval van een negatief effect op de kinderen ook worden bijgesteld.

7.5 Conclusie

Loyaliteit speelt een grote rol bij pleegzorg binnen de familie en wordt gekleurd door de balans van geven en ontvangen. Doordat een kind ergens anders opgroeit dan bij zijn eigen ouders, vinden er op allerlei vlakken binnen een familie verschuivingen plaats. Het is belangrijk de kennis over deze dynamiek bij alle betrokken partijen te vergroten en hierover met elkaar in gesprek te zijn. Daarnaast is het voor de ontwikkeling van de kinderen van belang dat er ruimte is voor beide ouders om loyaliteitsproblemen te voorkomen.

Pleegzorgbegeleiding kan bij dit proces een rol spelen door belangrijke onderwerpen aan de orde te stellen en een stem te geven aan wie niet aanwezig is zodat kinderen de ruimte krijgen loyaal te zijn. Loyaliteit is geen wet en mag geen reden zijn om onveiligheid te laten bestaan.

8. Conclusie en discussie

8.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de hoofdvraag van het onderzoek: ‘Welke rol speelt loyaliteit in de samenwerking tussen ouders en pleegouders bij familieplaatsingen en op welke manier kan deze kennis bijdragen de begeleiding van samenwerking bij familieplaatsingen te verbeteren?’ Tevens is er ruimte voor discussie en worden aanbevelingen gedaan voor de praktijk en eventueel vervolgonderzoek.

8.2 Conclusie

8.2.1 Rol van loyaliteit

Loyaliteit speelt binnen families een cruciale rol en wordt gekleurd door de balans van geven en ontvangen (Hargrave & Pfitzer, 2005). Kinderen zijn loyaal aan hun ouders omdat ze existentieel aan hen verbonden zijn. Pleegouders moeten echter loyaliteit verwerven, zelfs als ze familie zijn. De existentiële verbinding is onverwoestbaar, hoe ingewikkeld de relatie met de ouders ook is. Het is belangrijk ruimte te geven aan de existentiële verbondenheid met de ouders om de relatie met de pleegouders vorm te kunnen geven (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 1994).

Door het geven van passende zorg van de ouders en de kinderen wordt gerechtigde aanspraak verdiend. Dit is een belangrijke hulpbron van hechte relaties, zorgt voor actie en maakt herstel van vertrouwen mogelijk (Boszormenyi-Nagy, 2013). Destructief gerechtigde aanspraak van alle betrokkenen zorgt voor stagnatie van de familierelaties (Ducommun-Nagy, 2008). Wanneer er geen herstel in de balans van geven en ontvangen komt en er geen gerechtigde aanspraak verworven wordt, is de kans op gedragsproblemen bij de kinderen groot. Gedragsproblemen zijn mogelijk signalen van destructief gerechtigde aanspraak en vergroten de kans op breakdown. Wanneer er zicht komt op de balans van geven en ontvangen kan wederzijdse zorg herstellen en kunnen betrokkenen elkaar als hulpbron gaan zien (Van der Meijden, 2019). Binnen familiepleegzorg is er meer contact met ouders waardoor er ruimte ontstaat om passend te kunnen geven. Zo kunnen ouders ondanks de afstand toch betrouwbare verzorgers zijn. Familie is de ontstaansplek voor fundamentele hulpbronnen. Ouders en pleegouders geven aan dat goede samenwerking geduld vraagt en ondersteuning van pleegzorgbegeleiding.

8.2.2 Werkzame factoren bij samenwerking

Positieve samenwerking tussen ouders en pleegouders beschermt tegen breakdown en verkleint het risico op loyaliteitsproblemen (Nijssen et al., 2014; Boszormenyi-Nagy & Krasner, 1994). Uit de analyse van de interviews blijkt dat de volgende factoren ondersteunend zijn bij samenwerking tussen ouders en pleegouders bij familieplaatsingen:

- ✓ Kennis van de gezamenlijke geschiedenis
- ✓ Familieverbinding
- ✓ Het delen van opvoederschap
- ✓ Open communicatie
- ✓ Doorzettingsvermogen
- ✓ Ondersteuning van pleegzorgbegeleiding

De familieverbinding zorgt voor uithoudingsvermogen en onvoorwaardelijke betrokkenheid. Samenwerking lijkt hierdoor meer vanzelfsprekend. Er wordt vertrouwen in elkaar uitgesproken en daarbij is het verdragen van de plaatsing door ouders makkelijker bij plaatsing in de familie. Dit wordt bevestigd door de literatuur (Haans et al., 2010). In de begeleiding is het belangrijk rekening te houden met de gezamenlijke geschiedenis en de familieverbinding. Familie kan een sterke hulpbron zijn. Het delen van opvoederschap, dat ondersteund wordt door open communicatie en doorzettingsvermogen, geeft ouder en kind ruimte om passend te kunnen geven. Hierdoor ontstaat er ruimte om gerechtigde aanspraak te verwerven en kunnen loyaliteitsproblemen worden voorkomen. Ouders en pleegouders geven aan met elkaar te willen delen en lijken dit doordat ze familie zijn meer te doen. De experts voegen toe dat de familieverbinding voorop staat en de opvoeding vanzelfsprekend als een gezamenlijke opvoedklus wordt gezien. Wanneer ouders en pleegouders gezamenlijk de verantwoordelijkheid dragen voor de opvoeding, kan een kind opgroeien met ouders en pleegouders die beiden een belangrijke rol spelen (Haans et al., 2010). Open communicatie helpt grenzen en verantwoordelijkheden te verhelderen. Pleegzorgbegeleiding kan ondersteunend zijn bij de samenwerking. Door ouders en pleegouders wordt de nadruk gelegd op het investeren in een vertrouwensrelatie om ‘smeerolie’ te kunnen zijn de samenwerking.

8.2.3 Rol van pleegzorgbegeleiding

Uit de literatuur blijkt dat pleegzorgbegeleiding bij plaatsing in de familie vaak op afstand is (Nijssen et al., 2014; O’Brien, 2012). De dynamiek die er in families speelt, door mogelijk samenvallen van destructief gerechtigde aanspraak, kan stagnaties in de familierelaties veroorzaken (Ducommun-Nagy, 2008). Experts en literatuur bevestigen dat samenwerking, mede door de verschuivingen in de familie, deskundige begeleiding vraagt (Vanschoonlandt et al., 2012; Font, 2015). Experts geven aan dat het belangrijk is de kennis bij de familie te vergroten over deze complexe dynamiek zodat men elkaar opnieuw als hulpbron kan gaan ervaren.

De rol van pleegzorgbegeleiding is preventief door informatie te geven over de existentiële en verworven loyaliteit, waardoor hulpbronnen binnen het systeem aangeboord kunnen worden (Boszormenyi-Nagy, 2013). Daarnaast kan begeleiding pleegouders aanmoedigen en ondersteunen in het geven van ruimte aan de existentiële loyaliteit van het pleegkind. Dit komt de relatie met pleegouders die loyaliteit moeten verwerven ten goede.

Pleegzorgbegeleiding kan de dialoog op gang brengen en bevragen op ingewikkelde onderwerpen. De betrokkenen kunnen op zoek gaan naar betrouwbaarheid van het ouderschap waardoor gerechtigde aanspraak kan worden verworven. De plaatsing zal hierdoor stabiel verlopen en de kans op breakdown verkleinen.

Ouders en pleegouders geven aan dat het van belang is dat er door pleegzorgbegeleiding wordt geïnvesteerd in een vertrouwensrelatie (Irizzary et al., 2016; Wilson et al., 2017) en dat ook ouders bij de begeleiding worden betrokken. Een voorwaarde is dat bij de start van de begeleiding mandaat wordt verkregen voor de hulpverlening en er aandacht is voor de positionering, aangezien de pleegzorgplaatsing in de familie vaak eerder is gestart dan de begeleiding (Irizzary et al., 2016; Vanschoonlandt et al., 2012).

Uit onderzoek blijkt dat kinderen vaker worden opgevangen in de familie van de moeder en er minder contact is met de vader (Kiraly & Humphreys, 2013). Er is in de literatuur opvallend weinig aandacht voor de andere ouder en bij navraag wordt in de interviews duidelijk dat de andere ouder vaak niet betrokken is. Dit geeft risico op loyaliteitsproblemen bij het kind.

Vanuit de meerzijdig partijdige grondhouding kan de pleegzorgbegeleider een stem geven aan iedereen die belangrijk is en ook ruimte geven aan de afwezige ouder.

Er is bij familieplaatsing risico op voortduren van schadelijke familiepatronen (Hunt et al., 2008; Kiraly & Humphreys, 2013). Rekening houden met loyaliteit betekent niet dat de veiligheid van de betrokkenen hieraan ondergeschikt mag zijn. Dit wordt tevens door experts benadrukt. Pleegzorgbegeleiding heeft lef nodig om ingewikkelde en schadelijke patronen te bespreken, maar ook in te grijpen wanneer de veiligheid in het geding is.

8.3 Discussie en aanbevelingen

8.3.1 Beperkingen van het onderzoek

- ✓ In het onderzoek zijn interviews gehouden met ouders en pleegouders die een positieve samenwerking met elkaar hebben. Er is bewust gekozen om het perspectief van ouders en pleegouders te belichten om zo werkzame factoren voor de samenwerking te formuleren. Mogelijk zijn hierdoor belangrijke aandachtspunten niet naar voren gekomen.
- ✓ Er is in het onderzoek niet gesproken met pleegzorgbegeleiders. Hierdoor zijn mogelijk belemmeringen en werkzame factoren vanuit dit perspectief onderbelicht gebleven.

- ✓ Het is opvallend dat een van de ouders, meestal de vader, vaak niet in beeld is en dat hier in de literatuur ook weinig over bekend is. Hierdoor is de verbinding met de andere ouder en de familie van die kant onderbelicht gebleven.
- ✓ Er is doordat de kinderen niet gesproken zijn geen bevestiging gekomen of plaatsing in de familie positief is voor de identiteitsontwikkeling en er betere resultaten zijn wat betreft bijkomende problemen zoals beschreven in paragraaf 3.3.

8.3.2 Relevantie van het onderzoek

Het onderzoek is relevant voor pleegzorgplaatsingen binnen de familie. De gesprekken zijn gevoerd met pleegouders die grootouders van de kinderen zijn, maar er zijn ook twee interviews gehouden met pleegouders die een andere familiale band met de kinderen hebben. Tevens zijn er families gesproken uit verschillende delen van het land en begeleid door verschillende pleegzorgorganisaties. Door de diversiteit lijkt dit onderzoek representatief voor een grotere groep. De uitkomsten gelden niet voor moeizame plaatsingen, maar vanuit de werkzame factoren zijn mogelijk wel handvatten voor hulpverlening te formuleren.

8.3.3 Aanbevelingen voor de praktijk

- ✓ Bij de start van de pleegzorgbegeleiding een duidelijk kader neerzetten voor de hulpverlening. Hierbij zou aan de orde moeten komen waar het in de gesprekken met de begeleiding over mag gaan. Belangrijk is dat betrokkenen zich bewust zijn van de verschillende loyaliteiten en er stem kan worden gegeven aan wie niet aanwezig is zodat er ruimte voor het kind ontstaat loyaal te zijn. Pleegzorgbegeleiding krijgt zo mandaat voor de begeleiding van de betrokkenen.
- ✓ De kennis vergroten bij ouders en pleegouders over de bewegende balansen in de hele familie wanneer een kind wordt opgevoed door een ander dan zijn eigen ouders. In de pleegzorgbegeleiding zou dit een terugkerend onderwerp van gesprek moeten zijn waarin ook ruimte is om ingewikkelde onderwerpen te bespreken.
- ✓ In het eerste jaar intensief inzetten op het betrekken van de familie bij de gesprekken vanwege de verschuivingen in de familie zodat er gerechtigde aanspraak verworven kan worden. Hierdoor kan familie hulpbron voor de betrokkenen zijn.
- ✓ Pleegzorgbegeleiding moet binnen de verschillende loyaliteiten de focus houden op de veiligheid van de betrokkenen en boven alles op die van het kind. Hiervoor is lef van de pleegzorgbegeleiding nodig om signalen van onveiligheid te bespreken juist als dat binnen de familie ingewikkeld is.
- ✓ Bij pleegzorgbegeleiding kennis vergroten van de rol van loyaliteit en de balans van geven en ontvangen en de contextuele benadering inbedden in casuïstiek en werkbegeleiding.

8.3.4 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

- ✓ Het retrospectief van het kind is nodig om een beter beeld te krijgen hoe jongvolwassenen terugkijken op plaatsing binnen de familie en wat zij mogelijk hebben gemist van de familie en de begeleiding. Hierin is interessant hoe het kind aankijkt tegen het eventueel ontbreken van de andere ouder.
- ✓ De rol van de andere ouder zou beter in beeld gebracht moeten worden door hier onderzoek naar te doen. Het perspectief van deze ouder, maar ook van dat van de familie van die kant is relevant zodat er meer zicht komt op wat er nodig is om deze ouder zo veel als mogelijk is te betrekken bij de begeleiding en het leven van het kind.
- ✓ Tevens zou er gericht onderzoek kunnen worden gedaan naar interventies die werkzaam zijn voor pleegzorgbegeleiding binnen families. Daardoor wordt concreet wat werkt en hoe dat ingezet zou kunnen worden. Zeker omdat er steeds vaker in eerste instantie wordt gekeken naar opvang binnen het netwerk van het kind.

Literatuur

Aartsen, Y. (2016). *Samenwerking tussen ouders en pleegouders: Dat gaat wel heel ver*. (Masterthesis). Arnhem: Lindenhout.

Baarda, B., Bakker, E., Fischer, T., Julsing, M., Peters, V., & Van der Velden, T., & De Goede, M. (2013). *Basisboek Kwalitatief Onderzoek: Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek (3^e druk)*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers bv.

Baarda, B., Bakker, E., Boullart, A., Fischer, T., Julsing, M., Peters, V. & Van Der Velden, T. (2018). *Basisboek kwalitatief onderzoek: Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek (4^e druk)*. Groningen: Noordhoff Uitgevers bv.

Baker, A. J., Mehta, N., & Chong, J. (2013). Foster children caught in loyalty conflicts: Implications for mental health treatment providers. *The American journal of family therapie*, 41(5), 363-375. doi:10.1080/01926187.2012.728902

Bell, T., Romano, E. (2015). Permanency and Safety Among Children in Foster Family and Kinship Care: A Scoping Review. *Trauma, Violence and Abuse*, 18(3), 268-286. doi:10.1177/1524838015611673

Biehal, N. (2014). A sense of belonging: Meanings of family and home in long-term foster care, *British Journal of Social Work*, 44, 955-971. doi:10.1093/bjsw/bc5177

Boeije, H. & Bleijenbergh, I. (2019). *Analyseren in kwalitatief onderzoek, denken en doen*. Amsterdam: Boom.

Boszormenyi-Nagy, I. (2013). *Grondbeginselen van de contextuele benadering (4^e druk)*. Haarlem: de Toorts.

Boszormenyi-Nagy, I., & Krasner B. R. (1994). *Tussen geven en nemen: Over contextuele therapie (6^e ongewijzigde druk)*. Haarlem: de Toorts.

Burgess, C., Rossvoll, F., Wallace, B. & Daniel, B. (2010). 'It's just like another home, just another family, so it's nae different.' Children's voices in kinship care: a research study about the experience of children in kinship care in Scotland. *Child and Family Social Work*, 15, 297-306. doi:10.1111/j.1365-2206.2009.00671.x

Chateauneuf, D., Turcotte, D., Drapeau, S., (2018). The relationship between foster care families and birth families in a child welfare context: The determining factors. *Child & Family Socialwork*, 23, 71-79. doi:10.1111/cfs.12385.

Choy, J. & Schulze E., (2009). *Kiezen voor kinderen: Een nieuwe blik op het samenspel in pleegzorg*. Santpoort Zuid: Nisto publicaties & Amsterdam: Spirit.

- Connolly, M. (2003). *Kinship care – a selected literature review*. New Zealand: Department of Child, Youth and Family.
- Cuddeback, G. S. (2004). Kinship and family foster care: A methodological substantive synthesis of research. *Children and Youth Services Review*, 26, 623-639.
doi:10.1016/j.childyouth2004.01.014
- Daamen, W. (2014). *Ontwikkeling van het pleegkind*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- De Baat, M., Van den Bergh, P., De Lange M., (2015). *Richtlijn Pleegzorg voor jeugdhulp en jeugdbescherming (3^e herziene druk)*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Dixon, L., Browne, K., & Hamilton-Giachritsis, C. (2009). Patterns of risk and protective factors in the intergenerational cycle of maltreatment. *Journal of Family Violence*, 24(2), 111-122. doi:10.1007/s10896-008-9215-2
- Ducommun-Nagy, C. (2008). *Van onzichtbare naar bevrijdende loyaliteit*. Leuven: Acco.
- Farmer, E., & Moyers, S. (2008). Kinship care: Fostering effective family and friends placements. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Font, S. A. (2015). Are Children safer with kin? A comparison of maltreatment risk in out-of-home care. *Children and Youth Services review* 54, 20-29.
doi:10.1016/j.childyouth2015.04.0120190-7409
- Goertzen, A., Chan, A. S., & Wolfson, G. K. (2007). Kit hand Kin care: A review of the literature. *UCFV Research Review*, 1, 76-80.
- Haans, G., Robbroeckx, L., Hoogeduin, J., & Van Beem-Kloppers, A. (2010). *Methodiekboek: Ouderbegeleiding bij roldifferentiatie*. Amsterdam: SWP.
- Hargrave, T. D., & Pfitzer, F. (2005). *Ontwikkelingen in de contextuele therapie: de kracht van geven en nemen in relaties*. Leuven: Acco.
- Hedin, L., (2015). Good relations between foster parents and birth parents: A Swedish study of practices promoting successful cooperation in everyday life. *Child care in practice*, 21:2, 177-191. doi:10.1080/13575279.2015.1005574
- Hunt, J., Waterhouse, S., & Lutman, E. (2008). Keeping them in the family: Outcomes for children placed in kinship care through care proceedings, *British Agencies for Adoption and Fostering, London*.
- Irizarry, C., Miller, K., & Bowden, M. (2016). Kinship care: Child safety option? Staff and carers' perspectives. *Journey of Family Social Work*, 19:3, 199-219
doi:10.1080/10522158.2016.1187699

Jeugdzorg Nederland, *factsheet zorg voor de jeugd in 2018* (2019). Geraadpleegd op 7 mei 2020, van <https://www.jeugdzorgnederland.nl/wp-content/uploads/2017/04/JEU-factsheet2018.pdf>

Jungslager, F., & Maljaars W. (2018). *Kritisch denken & schrijven, van onderzoeksvraag naar wetenschappelijke tekst*. Bussum: Coutinho.

Kelly, L., & Mullender, A. (2000). Complexities and contradictions: living with domestic violence and the UN convention on children's rights. *International Journal of Children's Rights*, 8, 229-241.

Kim, J. (2009). Type-specific intergenerational transmission of neglectful and physically abusive parenting behaviors among young parents. *Children & Youth Services Review*, 31(7), 761-767 doi:10.1016/j.childyouth.2009.02.002

Kiraly, M., & Humphreys C. (2013). It's about the whole family: family contact for children in kinship care. *Child and Family Social Work*, 21, pp 228-239. doi:10.1111/cfs.12140

Klein, R. (2017). *Door-geven, over pleeggrootouders en hun (klein)kinderen*. (Masterthesis)

Konijn, C., Admiraal, S., Baart, J., Van Rooij, F., Stams, G-J., Colonnaesi, C., Lindauer, R., & Assink, M. (2019). Foster care placement instability: A Meta-Analytic Review. *Children & Youth Services Review*, Vol.96, 483-499. doi:10.1016/j.childyouth.2018.12.002

Linares, L. O., Rhodes, J., & Montalto, D., (2010). Perceptions of coparenting in foster care. *Family Process*, 49, 530-542. doi:10.1111/(ISSN)1545-5300

Lopez Lopez, M., Del Valle, J. F., Montserrat, C., & Bravo, A. (2011). Factors of affecting foster care breakdown in Spain. *The Spanish Journal of Psychology*, 14, 111-122. doi:10.5209/rev_SJOP.2011.v14.n19

Maaskant, A. M., Van Rooij, F. B., Bos, H. M. W., & Hermanns, J. M. A. (2016). The wellbeing of foster children and their relationship with foster parents and biological parents: A child's perspective. *Journal of Social Work Practice*, 30(4), 379-395. doi:10.1080/02640533.2015.1092952

Morrison, J., Mishna, F., Cook, C., & Aitken, G. (2011). Access visits: Perceptions of child protection workers, foster parents and children who are crown wards. *Children and Youth Services Review*, 33(9), 1476-1482. DOI: 10.1016/j.childyouth.2011.03.011

Nesmith, A., Patton, R., Christophersen, K., & Smart, C. (2015). Promoting quality parent-child visits: the power of the parent-foster parent relationship. *Child & Family Social Work*, 2017, 22, 246-255. doi:10.1111/cfs.12230

Nijssen, M., Damen, H., Goessens, J., M., & Pijnenburg, H. (2014). *Voorkomen van breakdown in de Gelderse pleegzorg*. Nijmegen: Entréa, Lindenhout, Practum, Praktikon BV.

- O'Brien, V. (2012). The Benefits and Challenges of Kinship Care. *Child care in practice*, 18:2, 127-146. doi:10.1080/13575279.2012.657610
- O'Hara, M. (2010). Reflexive practice: A case for inclusion for frontline professionals in Ireland, *Irish Social Worker*, Spring, 17-27.
- Overheid. (z.d.). *Wettenbank: Verdrag inzake de rechten van het kind, New York, 20-11-1989. Geldend van 18-11-2002 t/m heden*, geraadpleegd op 11 juni 2019, van https://wetten.overheid.nl/BWBV0002508/2002-11-18#Verdrag_2
- Peters, J. (2005). True Ambivalence: Child welfare workers' thoughts, feelings and beliefs about kinship foster care. *Child and Youth services Review*, 27(6), 595-614. doi:10.1016/j.childyouth.2004.11.012
- Poirier, M. A., & Simard M., (2006). Parental involvement during the placement of a child in family foster care: Factors associated with the continuation of parental roles. *Child Youth Care Forum*, 35, 277-288. doi:10.1007/s10566-006-9014-y
- Pleegzorg Nederland, *factsheet pleegzorg 2018* (juli 2018). Geraadpleegd op 7 mei 2020, van <https://pleegzorg.nl/wp-content/uploads/2019/07/Factsheet-pleegzorg-2018-DEF.pdf>
- Rock, S., Michelson, D., Thomson, S., & Day, C. (2015). Understanding foster placement instability for looked after children: A systematic review and narrative synthesis of quantitative and qualitative evidence. *British Journal of Social Work*, 45, 177-203. doi:10.1093/bjsw/bct084.
- Saunders, M., Lewis, P., & Thornhill, A. (2011). *Methoden en technieken van onderzoek*. Amsterdam: Pearson Benelux.
- Schep, E., Noordegraaf, M., & Aartsen, Y. (2019). *Centraal voor het kind: werkzame elementen van samenwerking tussen ouders en pleegouders*. Ede.
- Strijker, J., & Knorth, E. J. (2009). Factors associated with the adjustment of foster children in the Netherlands. *The American Journal of Orthopsychiatry*, 79, 421-429.
- Strijker, J., Zandberg, T., & Van der Meulen, B. F. (2003). Kinship foster care and foster care in the Netherlands. *Children & Youth Services Review*, 25(11), 843-862. doi:10.1016/S0190-7409(03)00089-6.
- Strijker, J., & Zandberg, T. (2005). Breakdown in foster care. *International Journal of Child and Family Welfare*, 2, 76-87.
- Strijker, J., & Van Oijen, S. (2008). Agreement in foster care. Discrepancies between foster child and foster parent about the severity of problem behavior. *International Journal of Child & Family Welfare*, 11, 66-76.

- Van der Meijden, J.H. (2019). *Where Hope Resides. A Qualitative Study of the Contextual Theory and Therapy of Ivan Boszormenyi-Nagy and its Applicability for Therapy and Social Work Dissertation*. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek.
- Van Mulligen, W. (2004). Loyaliteit. In M. Hoogsteder & S. de Vriese (Reds.), *Hechting en loyaliteit* (pp. 51-58). Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Van Oosteren, H. (2014). *Pleeggrootouders maken het verschil, portret van een onderbelichte groep*. Gezinspiratieplaein & Rudolphstichting.
- Vanschoonlandt, F., Vanderfaeillie, J., Van Holen, F., De Maeyer, S., & Andries, C. (2012). Kinship and non-kinship foster: differences in contact with parents and foster child's mental health problems. *Children and Youth Services Review*, 34, 1533-1539. doi:10.1016/j.chilyouth.2012.04.010
- Wilson, K. L., Glebova T., Davis S., & Seshadri G. (2017). Adolescent mothers in foster care: Relational ethics, depressive symptoms and health problems through a contextual therapy lens. *Contemporary Family Therapy* 39, 150-161. doi:10.1007/s10591-017-9417-y
- Winokur, M. A., Holtan, A., & Batchelder, K.E. (2015). Systematic Review of Kinship Care Effects on Safety, Permanency, and Well-Being Outcomes. *Research on Social Work Practice*, 28(1), 19-32. doi:10.1177/1049731515620843
- Winokur, M., Holtan, A., & Valentine, D. (2009). Kinship care for the safety, permanency, and well-being of children removed from the home for maltreatment. *Campbell Systematic Reviews* v5 n1, 1-171. doi:10.4073/csr.2009.1
- Witkin, S. L. (2012). *Social construction and practice*. Columbia University Press, New York.

Bijlagen

Bijlage 1

	Aanwezig interview	Betrokken Ouder(s)	Betrokken Pleegouder(s)	Pleegkind	Gezag
A 1	Pleegmoeder (PM/A) Moeder (M/A)	Moeder wel Vader niet	Oma mz	Kleindochter	Moeder
B 2	Pleegmoeder (PM/B) Moeder (M/B)	Beide ouders wel	Neef vz en zijn vrouw	Achterneef	Ouders
C 3	Pleegmoeder (PM/C) Pleegvader (PV/C)	Moeder wel Vader niet	Opa en oma mz	Kleinzoon	Plo-voogdij
D 4	Pleegmoeder (PM/D) Pleegvader (PV/D) Vader (V/D)	Beide ouders wel	Opa en oma vz	Kleindochter Kleinzoon	Ouders
E 5	Pleegmoeder (PM/E) Pleegvader (PV/E) Moeder (M/E)	Moeder wel Vader niet	Opa en oma mz	Kleindochter	Plo-voogdij
F 6	Pleegmoeder (PM/F) Moeder (M/F)	Beide ouders wel	Opa en oma mz	Kleindochter Kleinzoon	Ouders
G 7	Pleegmoeder (PM/G) Moeder (M/G)	Moeder wel Vader niet	Opa en oma mz	Kleinzoon Kleindochter	Voogdij jeugd- bescherming
H 8	Pleegmoeder (PM/H)	Moeder wel Vader niet	Zus moeder	Nichtje	Moeder

Tabel 3: kenmerken van respondenten

Bijlage 2

	Expert	Achtergrond
I	Trees van Hout	- Therapeut bij eigen praktijk voor individuele- relatie en gezinstherapie ‘in beweging in balans’ in Zwolle - Master Social Work & Innovation, specialisatie Jeugd en Gezin - Systeemtherapeut NVRG - Master Class Contextuele Therapie - Docent HBO en Masteropleidingen in het sociaal domein - Trainer van professionals in de jeugd- en welzijnssector, waaronder pleegzorgbegeleiders.
J	Kees Verduijn MCH	- Contextueel therapeut VCW bij eigen praktijk voor contextuele therapie, supervisie en training in Barneveld. - Supervisor LVSC - Docent CHE - Docent Master Contextuele Benadering

Tabel 4: kenmerken experts

Bijlage 3

Leidraad voor interview met ouder(s) en pleegouder(s) voor onderzoek MCB

Aandachtspunten en afspraken vooraf en achteraf:

- Voor elk interview geldt: noem naam van kind, pleegouders en ouder zodra dit kan! Volg daarbij de naam die de ander gebruikt. Tutoyeer als het kan, bespreekbaar maken. M.a.w. geen onnodige afstand creëren.
- Nadruk op: verbinding maken met de ouders en pleegouders, niet met de interviewleidraad werken, maar het interview structureren door met A3 met driehoek en met de voorwerpen te werken.
- Doel is om verhalen te verzamelen bij de werkzame factoren. Wanneer de verhalen over iets anders gaan, probeer dan terug te komen bij de werkzame factor. Afronden kan bijvoorbeeld door te zeggen: ‘heel interessant, bedankt. Vind je het goed om nu weer terug te gaan naar XXX’. Dus niet afkappen door te zeggen: ‘dat wilde ik eigenlijk niet weten’.
- Sommige verhalen zullen over meer dan 1 werkzame factor gaan. Heel mooi! Vraag zo door dat beiden aan bod komen en sla later dit onderwerp over en zeg over ‘over XXX hebben we het al gehad toen jullie XXX vertelden.
- Driehoek tekenen, (stift en papier), namen van iedereen invullen. Let op dat dit echt een introductie is en dat je niet de hele geschiedenis uitvraagt, dat is een interview op zich.

Introductie tijdens interview (5 minuten)

Je introductie aan de hand van de volgende 5 steekwoorden:

- 1) **MCB INTRO:** voorstellen als student van MCB (dus niet van instanties)
- 2) **BELANG INTERVIEW:** uitleg belang onderzoek
- 3) **STRUCTUUR INTERVIEW:** voor structureren interview ('dit gaan we doen...')
- 4) **OPNAME INTERVIEW:** opname videocamera uitleggen (voor de zorgvuldigheid, rechtdoen)
- 5) **ANOMISERING INTERVIEW:** wijzen op anonimiseren (om vrijuit te kunnen spreken)

6) TOESTEMMINGSVERKLARING VOORLEGGEN, UITLEGGEN, IN TWEEVOUD LATEN TEKENEN (gelijk de camera aanzetten na handtekening!).

Voorbeeldtekst:

‘Heel erg fijn dat jullie voor dit interview bij elkaar hebben willen komen! Mijn naam is Mariël Borger en ik ben student MCB aan de Christelijke Hogeschool Ede. Ik doe master onderzoek naar samenwerking tussen ouders en pleegouders binnen een familie. Het thema van dit interview is de samenwerking tussen jullie als ouder(s) en pleegouders. Het doel van dit gesprek is om jullie verhalen te horen. Hoe ziet jullie samenwerking er uit? Wat maakt deze succesvol, maar ook wat maakt het nu zo moeilijk om samen op te trekken rondom het opgroeien en opvoeden van een kind? Ik zal dit interview opnemen op video, zodat het precies

kan worden uitgetypt. Ik kan me dan richten op het gesprek met jullie en hoeft niet alles op te schrijven. Jullie namen en alle andere herkenbare gegevens (zoals plaatsnaam of naam van een school o.i.d.) zullen geanonimiseerd worden en vervolgens zullen de tapes worden vernietigd. Van mij kunnen jullie verwachten dat ik met respect met jullie verhalen omgaan en dat ik het alleen gebruik voor mijn onderzoek en het formuleren van tips en adviezen om samenwerking binnen pleegzorg in de familie te ondersteunen. Ik wil heel graag van jullie leren en met deze verhalen andere ouders en (aankomende) pleegouders bemoedigen om met elkaar samen te werken in het belang van het kind.

Ik zou dan nu graag met jullie het toestemmingsformulier willen doorlopen en dit samen willen ondertekenen.

Zijn er nog vragen? Dan starten we de opname en gaan van start'

	Topics	Vragen:	Doorvragen:
1	Introductie (10 minuten) <i>Ik wil graag eerst even in beeld brengen wie nu allemaal betrokken zijn bij de samenwerking. En wat feiten doorlopen zodat we samen even een soort foto maken van de situatie. Ik gebruik daarvoor deze driehoek waarin ik de namen van iedereen zet.</i>	(Zullen we 'je' en 'jou' zeggen?) • <i>Wat zijn jullie namen en hoe ziet jullie gezin er uit? (aan ouders)</i> • <i>Wat zijn jullie namen en hoe ziet jullie gezin er uit? (aan pleegouders)</i> • <i>Wie van jullie kinderen woont bij (namen pleegouders?)</i> • <i>Hoe lang woont het kind/ deze kinderen al in het pleeggezin?</i> • <i>Wat is het perspectief van de plaatsing?</i>	Als je merkt dat ouders graag iets kwijt willen over de reden van de uithuisplaatsing kun je vragen: • <i>Voor mijn onderzoek is het niet belangrijk om helemaal te weten waarom (naam kind) in het pleeggezin is komen wonen. Het gaat ons vooral om de manier waarop jullie samenwerken, maar misschien kunnen jullie even kort voor mij samenvatten waarom (naam kind) niet meer thuis woont?</i>
		• <i>Hoe ziet jullie samenwerking er concreet uit?</i>	• <i>Hoe vaak is het kind bij zijn ouder(s)?</i> • <i>Op welke manier en waarover hebben ouders en pleegouders contact?</i> • <i>Wanneer en waar zien jullie elkaar?</i> NB het gaat hier niet om het contact tussen kind en ouders maar echt om de samenwerkingsrelatie.

			NB Probeer hier nog niet verhalen te verzamelen maar feiten
2	Werkzame factoren (30 minuten) <i>Ik wil nu graag inzoomen op jullie samenwerking. Uit eerder onderzoek zijn een aantal manieren naar voren gekomen die helpen bij een goede samenwerking. Voor elk van die manieren heb ik een voorwerp meegenomen en een korte omschrijving. Ik zou graag willen dat jullie een voorwerp kiezen en vertellen of jullie daar iets in herkennen en vertellen hoe dat er bij jullie uitziet. Ik zal zo eerst alle voorwerpen neerzetten en de korte omschrijving voorlezen. Zijn de voorwerpen helder? Dan nemen we even wat tijd. Bekijk de voorwerpen en wacht tot er een voorbeeld bij je naar boven komt. Wijs dan het voorwerp aan begin te vertellen! We hebben zes voorwerpen en ongeveer een half uur de tijd. Er kunnen dus zes verhalen worden verteld van ongeveer vijf minuten. Meer en kortere verhalen mag ook, als alle voorwerpen maar een</i>	Neerzetten van de voorwerpen. Herhaal nog even met behulp van de driehoek dat je verhalen zoekt over de onderlinge samenwerking De voorwerpen en omschrijving zijn gebaseerd op: ‘een op relatie gebaseerde houding van pleegouders naar ouders waarbij in het belang van het kind wordt gehandeld. Dit is vertaald in werkzame factoren: 1. Empathische en respectvolle houding 2. Gastvrijheid en interesse 3. Verantwoordelijkheid en zorg delen 4. Geduld hebben en tijd geven 5. Open communicatielijnen 6. Harmonieuze verstandhouding met ruimte om het oneens te zijn. Deze zijn vertaald in voorwerpen en omschrijvingen. Laat het in principe hierbij, tenzij mensen heel vrijelijk gaan interpreteren. Dan kun je iets meer uitleggen over het voorwerp. 1. Stethoscoop: we proberen fijngevoelig te zijn 2. Bakjes koffie: we heten elkaar welkom 3. Vriendschapscirkels: we delen het samen 4. Yogakussentjes: we wennen samen aan de nieuwe situatie 5. Telefoons: we weten elkaar te vinden 6. Twister: we spelen het spel	• <i>Hoe ging dat dan precies?</i> • <i>Weet je nog wat je toen voelde?</i> • <i>Weet je nog wat je toen zei?</i> • <i>Weet je nog wat je toen dacht?</i> • <i>Hoe was dat voor jullie?</i> • <i>Gaat dat meestal zo of ziet het er ook weleens anders uit?</i>

	<i>keer zijn langsgekomen. Ik probeer de tijd te bewaken en zal ook af en toe doorvragen. Of als we afdwalen ons weer bij de voorwerpen brengen. Je mag elkaar aanvullen, maar probeer (voor degene die dit gesprek moet uittypen) niet door elkaar heen te praten.</i>		
3	Werkzame factoren (5 minuten) <i>Ik heb nu jullie verhalen gehoord naar aanleiding van de voorwerpen, maar zijn er nog verhalen die voor jullie heel belangrijk zijn en die jullie nu niet hebben kunnen vertellen? Met andere woorden: wat is nog meer belangrijk voor jullie als het gaat om samenwerking?</i>	• <i>Kun je eens noemen welk verhaal er nog meer bij je opkomt wat niet direct bij deze voorwerpen past?</i> • <i>Welk voorwerp zou daar bij passen?</i>	• <i>Hoe ging dat dan precies?</i> • <i>Weet je nog wat je toen voelde?</i> • <i>Weet je nog wat je toen zei?</i> • <i>Weet je nog wat je toen dacht?</i> • <i>Hoe was dat voor jullie?</i> • <i>Gaat dat meestal zo of ziet het er ook weleens anders uit?</i>
4	Familieband/loyaliteit (5 minuten) <i>In het begin van ons gesprek hebben we naar de driehoek gekeken. Daarin wordt duidelijk dat jullie met elkaar in verbinding staan, maar jullie zijn ook familie van elkaar.</i> <i>Na het horen van de verhalen ben ik benieuwd welke invloed jullie familieband heeft op jullie samenwerking.</i>	• <i>Kunnen jullie vertellen wat er bij jullie opkomt bij deze vraag?</i> • <i>Heeft jullie familieband verschil gemaakt in bepaalde situaties, of misschien lastige periodes?</i>	•

5	Tips voor hulpverlening (5 minuten) <i>Nu loopt de samenwerking bij jullie best goed. Dat heeft waarschijnlijk ook moeten groeien en is soms ook een spel zoals we hebben gezien. Hebben jullie tips voor hulpverleners die betrokken zijn waardoor zij ondersteunend kunnen zijn aan de goede samenwerking.</i>	• <i>Hebben jullie een tip voor ouders en pleegouders wat helpt in de samenwerking, en wat niet?</i> • <i>Hebben jullie tips voor hulpverlening wat jullie helpt in de samenwerking en wat niet?</i>	• <i>Wat helpt voor pleegouders?</i> • <i>Wat helpt voor ouders?</i> • <i>Wat helpt niet?</i>
7	Slot (5 minuten) <i>Heel erg bedankt dat jullie hebben willen meedoen aan dit onderzoek. WE willen jullie bedanken door middel van dit bedankje.</i>		

Bijlage 4

Interview leidraad expertinterview

Interview met experts voor onderzoek MCB

Introductie tijdens interview (5 minuten)

Je introductie aan de hand van de volgende 4 steekwoorden:

- 1) **MCB INTRO**: voorstellen als student van MCB
- 2) **BELANG INTERVIEW**: uitleg belang onderzoek
- 3) **STRUCTUUR INTERVIEW**: voor structureren interview
- 4) **OPNAME INTERVIEW**: opname uitleggen (voor de zorgvuldigheid, rechtdoen)

	Topics	Vragen:	Doorvragen:
1	Introductie (5 minuten) <i>Uitleg van de data die is verzameld, wie zijn de respondenten en welke vragen zijn er gesteld</i>		
2	Bevindingen (10 minuten)	<i>Wat is je reactie op de voorlopige resultaten van de interviews?</i> <i>Herken je de geschetste situatie of mis je belangrijke elementen die je mogelijk wel verwacht terug te horen?</i> <i>Welke analyse geef je voor het feit dat in alle gesprekken het belang van het kind steeds nadrukkelijk wordt genoemd?</i>	<i>Welke verschillen zou je hierin verwachten met reguliere plaatsingen?</i>
3	Rol van loyaliteit (15 min)	<i>Welke rol speelt loyaliteit volgens jou in de dynamiek van samenwerking tussen ouders en</i>	<i>Welk verschil is er tussen grootouders en andere familiebanden?</i>

		<i>pleegouders bij familieplaatsingen?</i> <i>Spelen er nog andere contextuele elementen een rol?</i>	<i>Of kan je dat met elkaar vergelijken?</i> <i>Hoe zie je de rol van de andere ouder, die vaak niet betrokken is?</i>
4	Ondersteuning van pleegzorgbegeleiding bij de samenwerking (15 min)	<i>Welke mogelijkheden zie je om begeleiding binnen pleegzorg af te stemmen op de rol die loyaliteit speelt in de samenwerking?</i>	<i>Welke rol kan de pleegzorgbegeleider spelen in de samenwerking?</i> <i>Hoe ziet dat er dan uit?</i> <i>Welke kennis is hierbij nodig?</i>
5	Aanvullende adviezen (10 min)	<i>Zijn er aanvullende adviezen die je vanuit je expertise zou willen geven?</i> <i>Heb je tips voor aanvullende literatuur of onderzoeken die bruikbaar zijn in de analyse?</i>	

Bijlage 5

Labelschema

	Kernlabel	Sublabel
1	Kennis van de gezamenlijke geschiedenis	- Contact kind–plo voor de plaatsing - Bereidheid van pleegouders - Weerstand van ouders - Emotioneel proces van ouders en pleegouders
2	Gedeeld opvoederschap	- Contact momenten kind en ouders - Mee naar afspraken rond het kind - Delen van onzekerheden en successen - Steun van andere familieleden - Samen de focus op het belang van het kind
3	Open communicatie	- Frequent en laagdrempelig afstemmen - Reflecteren - Afstemmen pleegzorgbegeleiding
4	Doorzettingsvermogen	- Verdragen van het verlies - Geduld
5	Familieverbondenheid	- Loyaliteit kind-ouder-plo - Rolverandering ouders - Rolverandering pleegouders - Ruimte voor andere (klein) kinderen
6	Ondersteuning van de pleegzorgorganisatie	- Invoegen in de bestaande situatie - Samenwerking ouder/plo/pleegzorg - Stabiliteit in contactpersonen

Tabel 5: labelschema

Bijlage 6

Situatie vooraf									
	A	B	C	D	E	F	G	H	Tot.
Contact kind en pleegouder voor de plaatsing	1	-	2	9	5	2	-	7	26
Bereidheid van pleegouders	1	2	1	2	-	3	2	6	17
Weerstand ouders en pleegouders	-	-	-	8	6	7	8	1	30
Emotioneel proces ouders en pleegouders	-	9	3	2	12	2	8	19	54

Gedeeld opvoederschap									
	A	B	C	D	E	F	G	H	Tot.
Contactmomenten kind en ouders	1	4	6	10	3	7	4	5	40
Samen naar afspraken rond het kind	-	4	3	2	3	1	2	-	15
Delen van onzekerheden en successen	3	22	-	2	-	1	3	1	32
Steun van andere familieleden	-	-	7	6	1	2	5	8	29
Samen de focus op het belang van het kind	1	15	17	7	15	10	13	13	91

Open communicatie									
	A	B	C	D	E	F	G	H	Tot.
Frequent en laagdrempelig afstemmen	14	19	3	14	5	12	13	16	96
Tijd nemen voor reflectie	1	8	2	9	5	1	6	9	41
Afstemmen pleegzorgbegeleiding	5	-	3	5	4	6	2	10	35

Geduld									
	A	B	C	D	E	F	G	H	Tot.
Verdragen van verlies	-	8	10	1	14	4	12	3	52
Doorzettingsvermogen	-	-	4	-	3	-	1	3	11

Familieverbondenheid									
	A	B	C	D	E	F	G	H	Tot.
Loyaliteit kind-ouder	3	12	10	15	10	20	18	17	105
Loyaliteit kind-pleegouder	6	13	23	8	3	9	8	25	95
Loyaliteit ouder-pleegouder	13	27	23	24	22	10	26	20	165
Rolverandering ouders	1	12	5	1	5	2	10	5	41
Rolverandering pleegouders	3	5	12	7	8	4	7	8	54
Ruimte voor andere (klein) kinderen	-	2	2	7	1	4	-	-	16

Ondersteuning van pleegzorgbegeleiding									
	A	B	C	D	E	F	G	H	Tot.
Invoegen in de bestaande situatie	-	-	5	7	1	6	17	7	43
Samenwerking ouder/pleegouder/pleegzorgbegeleiding	1	-	1	9	4	3	8	8	34
Stabiliteit in contactpersonen	1	-	2	-	4	3	7	4	21

Tabel 6: labelschema aantallen